БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч. МАЙ 7 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 107 (4897).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ АРМЕНИЯДА ЧОРУП ТУРАРЫ

ЕРЕВАН. (СЭТА). Май 5-тиң хүнүнүң ийги чартыында эш Н. С. Хрущев Армян ССР-ниң улус ажыл-агый чедишкиннериниң делгелгезинге чораан. Армениянның Коммунистиг партиязының болгаш чазаанның удуртукчулары делгелгени көрүп турда ону үдеп чораанар.

Армениянның төөгүде әрткен үезиниң дугайында, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның революстуг демиселинин, армян улустуң оолдарының Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржилгезиниң дугайында чугаалап турар делгиирлерни Н. С. Хрущев көрүп, танышкан.

Никита Сергеевич көдээ ажыл-агыйны көргүскен черге доктааган. Виноград, сад, мал ажыл-агыйларының хөгжүлдезиниң республикага перспективаларын, кукуруза өстүрүлгезин ол сонуургап көрген. Чамдык культураларның дүжүттерин ийи удаа ап турарының дугайын Никита Сергеевичиге чугаалап берген. Мал чеми бобыларны чылда ийи удаа өстүрүп алырын шенеп көөрүн ол сүмелээн.

Мурнакчы ажыл-агыйларның, эң эки дээн виноградчыларның дуржулгалары-биле, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң талазы-биле чедишкиннер-биле Н. С. Хрущев танышкан.

Үлетпүрү делгеп көргүскен черге баргаш, Н. С. Хрущев энергетиканың, өөнүг металлургияның, станок тудуунуң, электри машиналарының тудуунуң, химия үлетпүрүнүң, тудуг материалдарының үлетпүрүнүң хөгжүлдезин тайылбырлаан делгиирлер-биле танышып көрген.

Тудугжуларның аргаларын, армян тудуг материалдарын канчаар ажыглап турарын ол онза сонуургаан. Индустриалыг аргаларны, эң ылаңгыя эптеп салыр демир-бетонну дидими-биле нептередип, тудугнуң шынарынче кичээнгей салып, бот-үнезин чиигедирин Никита Сергеевич сүмелээн.

Н. С. Хрущев чиик үлетпүрү көргүскен черге баргаш, улуска шынарлыг, чараш хевирлиг кылыгларны Сээриниң дугайында үргүлчү сагыш салыр херек деп чугаалаан.

Никита Сергеевич белен хептер делгээн черге база чораан.

ХОВУ АЖЫЛЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ДЕҢНЕЖИР

ОБЛАСТА БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ

СЭКП ТК-ныи январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлери-биле сорук кирген бистин областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының тарималан шөлдеринде кызымаккай ажылдап турарлар. Бо чылдың майның 5-те областың колхозтары болгаш совхозтары 125 муң ажыг гектар черниң тараазын чашаш, планның 58,1 хуузун күүсеттеннер.

Бо чылдың часкы тарылгазының темпизи әрткен чылдыңдан бедик болуп турар. Бир эвес әрткен чылдың май 1-де 56,5 муң гектар черге тараа чаштынган турган болза, бо чылдың ол үезинде—90 муң гектар черге чаштынган бооп турар.

Часкы хову ажылдарының темпизи областың барыын районнарында өскелериннен бедик болуп турар. Тарылга планын Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозу 97,3 хуу. Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары 79,8 хуу, «Сүт-Хөл» совхоз 89,3 хуу болгаш областың төп районнарында (ол черлерге тарылга агаар-бойдустуң аайы-биле әлээн озалдап әгелээн) «Тиилелге» совхоз, Каа-Хем районнуң колхозтары мурнап чоруп турар.

Тараа культураларын чаштырар талазы-биле Бай-Тайга. Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Таңды, Өвүр болгаш Тес-Хем районнары мурнап чоруп турарлар.

Партия болгаш чазак бо чылын тарылга планын ажыр күүседип турар ажыл-агыйларга кызыл-тастын, кукурузаның, чигир свёклазының чочак-тараанның болгаш өске-даа культураларның үрезиннерин немей үндүрүп берип, улуу-биле дузалап турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның киирген чагыгларын өзугаар чоокку хүннерде-областа тракторнуң 100 чаштырыкчылары, 30 кукуруза олуртукчулары, күчүлүг 20 тракторлар, он-он чүк машиналары болгаш көдээ ажыл-агыйның өскедаа техниказы немежир.

Областың колхозтары болгаш совхозтары партия болгаш чазактың доктаамал дузаламчызынга даянгаш, тарылга шөлүн калбартыр талазы-биле чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхоз (директору эш Түрген-оол) пландан ажыр 900 га кызыл-тасты, 300 ажыг га чинге-тараанны, 200 га кукурузаны, әлээн каш гектар чочак-тараанны болгаш чигир свёклазын тарыырын хүлээнген. Ындыг бедитпен хүлээлгелер. Улуг-Хемде «Улуг Хая» совхоз (директору эш Моисеев) база ап турар. Ол ажыл-агыйларның патриотчу әгелээшкинин Чөөн-Хемчик, Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарның колхозтары болгаш совхозтары деткээннер.

СЭКП обкомунуң бюрозу ол саналдарны чүүлдүг деп көргеш, чогуур доктаалды хүлээп алган.

Часкы тарылганың багай эвес темпизи-биле чергелештир, улуг четпестер база чер-черде бар болуп турар. Оларга чүүн-даа мурнунда удуртулганың чавыс деннелдиин, күш-ажылдың үчёдун багай организастап турарын, тараажыларның болгаш механизаторларның ажылынга ажыл-агыйларның удуртукчуларының талазындан четпес дузалап турарын хамаарыштырар херек.

Улуг-Хем районда часкы тарылганың планы чүгле 29 хуу күүсеттингенин удуртулганың четпезинде деп көрбейн, оон өскээр канчаар үнелээрил? Ол ышкаш Бии-Хем районда часкы тарылганың планы чүгле 21,4 хуу күүсеттинген.

Часкы хову ажылдарында ажыглаттынып турар тракторларның болгаш өске-даа техниканың үрелиишкинге таварышкан ажылдавайн туруп алыр чоруу әлээн хөй черлерде бар болуп турар. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунга тракторлар дизель оттулукчузун өй-шаанда чедирип келбээнибиле бүдүн хүн иштинде ажылдавайн барганнар.

Агротехниканың дүрүмнерин хажыда бөөр чоруктар база бар. Чижээ, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнарының колхозтарында болгаш совхозтарында чазын андарган черлерни дораан чашпайн, каш-каш хүннерде шыгын үндүрүп чыттырып турарлар.

Тараа шөлүнүң суггарылгазы база четпес организастаттынып турар. Барыын-Хемчик районда чүгле 780 га чер суггартынган, ол чүгле суггарылгалыг шөлдүң 5,7 хуузу бооп турар. Улуг-Хем, Тес-Хем, Таңды болгаш чамдык өске-даа районнар тараа шөлдериниң суггарылгазын база-ла багай организастааннар.

Ногаа, бахчи культураларының болгаш картофельдиң тарыза чогуур планын күүседип алыры әлээн дүвүренчиг болуп турар. Чамдык ажыл-агыйларда картофель үрезини четпейн турар. Ногаа болгаш бахчи культураларының үрезинин әлээн хөй ажыл-агыйлар амга чедир тыпгынып албаннар.

Кукуруза тарылгазын чорудары эң чугула айтырыгларның бирээзи. Бо чылын оон тарылгазының шөлү барык 20 муң га четкен турар. Чамдык ажыл-агыйларга, ылангыя барыын талакы районнарның колхозтарынга болгаш совхозтарынга тараазын алыр кукурузаны чажар черлерни тускайлап шилип алыр ужурлуг. Тарыттынза чогуур кандыг-даа культураларның чангыс килограмм-даа үрезини хөрзүнге чаштынмаан турбас—бистиң бо часкы сорулгавыс мындыг.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунда «ДТ-54» тракторнуң башкарыкчызы Кыргыс Дамдын-оол часкы шөл ажылдарында 1,5—2 норманы күүседип ажылдап турар.

Чурукта: Д. Дамдын-оолдуң чер аңдарылгазы чорудуп турар трактору болгаш боду тырыкының иштинде.

Фото Б. Кенденнин.

Баштайгы беш хонукта

«Тиилелге» совхозтуң тараажылары майның 1-ге чедир беш хүн кызыл-тасты 12 муң гектарга чашкан. Бо талазы-биле эш Мальцевтиң дөртку бригадазы мурнап, 2022 гектарның орнунга 2125 гектарны тараан. Бешки болган алдыгы бригадаларның көргүзүүлери база багай эвес.

Хову ажылында ындыг чедишкиннер хынамчалыг белеткелди болгаш организастыг удуртулганы херечилеп турар. Совхозтуң механизаторлары кыска үениң иштинде 22 муң гектарның шыгын базырып илиирткән. Амгы үеде чажылда кидин түлүк калбарып турар.

СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур калбарган чаруш совхозтуң тараажыларын күш-ажылче улам сорук киирип турар. Чажылдада Кенден-Хуурактың, Доржунуң, Кардеевтиң агрегаттары хүн нормазын 150—170 хуу күүседип турар.

О. ИМЫЖАА.

Кызымак ажыл

Каа-Хем районда «Бурунгаар» колхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарын шалыпкын доозар дээш кызымак ажылдап турарлар.

Хайырлыг болгаш Калбак-Даг ховуларында механизаторлар сөөлгү хүннерде муң ажыг га черни аңдарган. Тараа чаштырылгазында ажылдап турар механизатор А. Мажаалай бодунуң дузалакчылары Ш. Шамбан, Ч. Октябрь, А. Амбыран олар хүн нормазын 230 хуу күүседип турар, а М. Бүрүштүң агрегадының кежигүннери ийи норманы күүседип турар. Чер чаруш турар трактурист Николай Монгуш ийи чартык норманы күүседип турар.

Хову турлаанда механизаторларның кылган ажылының түүнелин болгаш агитхуудустарны доктаамал үндүрүп, лекция, беседаларны чорудуп турар.

Х. КҮЖҮГЕТ.

Кукуруза тарылгазынче кирипкен

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозу тараа культураларының тарылгазын доосхаш, ам малга эң үнелиг чем—кукуруза тарылгазынче кирипкен. План өзугаар тарыза чогуур 300 га чаа черни шилип алган.

Көк-Хаакта эш Балганның кукуруза звенозу 98 га черни эки шынарлыг аңдарып, баштайгы 32 га черге кукурузаны олуртқан. Эш Балганның звенозу 9 га черге свёкланы база тарыыр.

Ереванга болган байырлыг хурал

ЕРЕВАН, (СЭТА). Май 6-да түс черниң шагы-биле 10 шакта операның болгаш балеттиң А. Спендиаров аттыг театрынга Армян ССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Армениянның Компартиязының Төп Комитединиң байырлыг хуралы ажыттынган. Бо байырлыг хуралды Армениянга Совет эрге-чагырганың тургустунганының болгаш Армениянның Коммунистиг партиязының тургустунганының 40 чылынга тураскаатқан.

СЭКП ТК-ныц Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев, Армениянның Коммунистиг партиязының болгаш чазаның удуртукчулары, акы-дүнма республикаларның байырлалга келген төлөөлериниң баштыннары болгаш кежигүннери, республиканың сураглыг кижилери президиумге үнүп келирге чыыганнар үр дидиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

«Армян ССР-ниң болгаш Армениянның Коммунистиг партиязының 40 чылы» деп илеткелди Армениянның КП ТК-зының бирги секретары Я. Н. Заробян кылган.

ЛЕНИНЧИ ШАННАЛДЫН ЛАУРЕАТТАРЫ

А. Д. Кузьмин.

Г. И. Некаюдов.

Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел Академиязының хүндүлүг академиги профессор В. И. Эдельштейнге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Төрүттүнген хүнүнден бөөр сезен хар харлаазы-биле холбаштыр база көдээ ажыл-агый эртемин ногаа ажылының талазы-биле хөгжүдеринге болгаш көдээ ажыл-агыйның бедик мергежилдиг кадрларын белеткээринге улуг ачы-хавыаазын барымдалааш, көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел Академиязының хүндүлүг академиги профессор Виталий Иванович Эдельштейнге Ленин орденин болгаш «Кадыр болгаш Маска» алдын медальды тывыспышаан, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1961 чылдың май 5.

Москваның парлалга ажылдакчыларының хуралы

МОСКВА. (СЭТА). Москваның хөй-ниитизи парлалганың Хүнүн байырлал-биле демдеглеп эртирген.

Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга солуннар, журналдар редакцияларының, ном үндүрер черлериниң, полиграфия бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, найысылалдың ажылчын корреспондент активи чыглып келген. Даштыкы азчылар база олурушкан. Парлалганың Хүнүнге гурасхаал болдурган хуралды СЭКП МХК бирги секретары П. Н. Демичев ажыткан. Хүндүлүг президиумга СЭКП Төп Комитединиң Президиумун эш Н. С. Хрущевту баштадыр диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ныц эвилелдешкен республикалар талазы-биле пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Л. Ф. Ильичев илеткел кылган.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагаазы хүлээп алган.

* * *

Парлалга Хүнүн бүгү совет чуртка калбаа-биле демдеглеп эрттирген.

Е. А. Фурцева Парижте чеде берген

ПАРИЖ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Культура министри Е. А. Фурцева делегейнин кинофестивалының организас комитединиң чалааның өзугаар Каны хоорайже орук аайы-биле май 5-те Парижте чеде берген.

Ле Бурже аэродромга эш Фурцеваны Совет Эвилелиниң Франциядағы элчини С. А. Виноградов болгаш элчин черинин ажылдакчылары уткуп алган.

Шалыпчы айны түүнневишаан

Кызылдың партия активинин бо чылдың март 31-де болган хуралы төрээн хоорайын арыглап, ногаанчыдар талазы-биле апрельди шалыпчы ай кылдыр чарлаан. Бо аразында массалыг үш воскресник организастаттынган. Бо чугула хемчегни боттандырарынга хоорайның коллективтериниң хөй нуруузу идепкейлиг ажылдаан.

Маная чижек кылдыр УГКБ коллективин (удуртукчузу эш Н. Волосников) айтып болур. Ол коллектив бо талазы-биле әрткен чылын база бирги черни әлээн. Шалыпчы айның иштинде албан черинин девискээрин, ажылдакчыларының чуртталга бажыңарының чанын арыглап, кажаа-керимин септеп кылган. Коллективке быжыглаан участокта 200 ыыштарны болгаш 1940 чадаң ыыштарны немей гарып олурткан. Кызыл партизан кудумчуда база улуг ажылдарны кылган, дыка хөй дөс мөңгүннелчек инекарааларны тараан.

Облкүүскомнуң сан килдизиниң коллективи (удуртукчузу эш А. Каплунов) төрээн хоорайын чаагайжыдар талазы-биле каш чылдарда улаштыр үлегерлиг ажылдап келген. Албан черинин девискээри—Комсомольская болгаш Кызыл партизан кудумчуларда арыг-шеверни тутпушаан, боттарының олуртканы ыыштарны, чимистерни болгаш өөнүг чечектерни чыл бүрү үлегерлиг өстүрүп келген. Бо чазын база хөй тарымалдарны немей олурткан.

Шалыпчы айда эки ажылдаан коллективтерни айтыры база чугула. Чижээ, облпроект — дыка хөй ыыштарны болгаш 1100 чадаң ыыштарны олурткан, 5000 чечектерни тарыырынга белеткээн. Паротурбиналыг электри станциязының, облпотребсоюзтуң садыг баазазының, харылзаа конторазының, облкомхоз болгаш даг экспедициязының АТК-ларының коллективтери база багай эвес ажылдаан.

Төрээн хоорайын улам чаагайжыдар, арыг-шевер тургузар, ногаанчыдар дээш кызылчылар шалыпчы айда биче эвес ажылды кылып бүдүрген. Бо талазы-биле школачылар, өөредилге черлериниң сургуулдары база идепкейлиг киришкинин демдеглээри чугула.

Моон-биле кады чамдык коллективтериниң бо чугула ажылга четпес киришкенин база айтыр херек. Чижээ, алгы заводунуң (директору эш Малышев, парторганизация секретары эш Кобяков) девискээринде бок амдыгаа чедир аштаттынмаан, «Тыва тудуг» трезинин, областың Культура эргелелиниң коллективтери боттарында быжыглаттынган участоктарында база кандыг-даа ажыл чорутпаан. Ол ышкаш пиво заводунуң (директору эш Миллер), септелге заводунуң (парторганизация секретары эш Михальченко), коллективтери база багай ажылдаан.

Бо чылын хөй-ниитиниң күжү-биле хоорайга 16 мундан әвәәш эвес ыышты немей олуртуру көрдүнген, а шалыпчы айда тараанывыс чүгле 7 муң, 70 муң чадаң ыыштан чүгле 17 муң олуртунган. Ол чорук чамдык коллективтериниң удуртукчуларының, ында партия, профэвилел организацияларының четпес ажылдааның, чонну багай организастап турарын тодаргай илереткен.

Чамдык черлерде олурткан ыыштарның шынары багай, а тарымалдарны хайгаарал өстүреринге сагыш салбас чоруктарны база демдеглейин барып болбас. Чижээ, чаа ресторан чанында ыыштарны кандыг-даа шилилге чокка, чүгле санын коллап олурткан. Божуур бажың болгаш эмнелге чанында чадаң ыыштарны база кончуг багай тараан. Хоорайның үстүү ужунда кончуг чараш тарымал садчыгаш өзүп олурар, а ону камнап өстүреринге хайгаарал дыка четпес.

Чаагайжыдылганың, арыг-шеверниң айтырыы бүгү-ниитиниң херээ болур. Бо чугула ажылга хоорайның бүгү чурттакчыларын идепкейлиг киириштирер, ону хоорай Совединиң депутаттары, партия организацияларының агитаторлары удуртур ужуррлуг.

Бо чылдың август 13-те Тывага национал революцияның 40 чыл ою болур. Ол байырлалга төлептиг ужуражыр, төрээн хоорайын улам чаагайжыдар, арыг-шевер тургузар, ногаанчыдар дээш Кызылдың ажылчы чоннары боттарының күш-ажылчы үлүүн киирери бүзүреллиг.

Н. КРОТСКИЙ.

СЭКП хооркомунуң секретары.

ДЕКАДА ЧАРЛААН

Майның 5-те, Кызыл хоорайның партия эге организация секретарьларының болгаш бүдүрүлге, организация черлериниң удуртукчуларының хуралы болган. Аная хоорай чаагайжыдылгазының талазы-биле чарлаттынган шалыпчы апрель айның чамдык түүнелдери болгаш моон сонгааргы сорулгалар дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Төрээн хоорайын улам чаагайжыдар, арыг-шевер, ногаанчылар талазы-биле кызылчылар шалыпчы айда әлээн ажылдарны кылганын хурал демдеглээн. Бо талазы-биле үлегерлиг ажылдаан коллективтерни шаңкаар дугайында СЭКП хооркомунуң бюрозунуң болгаш хоорай Совединиң күүскомунуң шиитпирин Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы эш И. Ильин номчаан.

СЭКП хооркомунуң болгаш хоорай Совединиң күүскомунуң вымпели-биле база хүндүлел бижин-биле: УГКБ-нин, паротурбиналыг электри станциязының болгаш облкомхоз АТК-зының коллективтери шаңнаткан. Хүндүлел бижик-биле: облпроектиниң болгаш облкүүскомнуң сан килдизиниң коллективтери шаңнаткан.

Шалыпчы айда илерээн чамдык четпестерни болгаш чедир ыыдынмаан ажылдарны хурал база демдеглээн. Арыг-шеверни улаш аскаидер, хоорайга ногаанчыдылганы калбартыр сорулга-биле майның 6-дан 16-га чедир шалыпчы декаданы чарлаарын хуралдың киржикчилери чаңчыл-биле шиитпирлээн.

СААЗЫН ХЕРЕГЛЕВЕС СОЛУН

БӨГҮН РАДИО ХҮНҮ

СЭКП-ниң XXII съездизинге чедишкинниг ужуражыр, чеди чылдың үшкү чылында төөгүлүг улуг базымны кылыр дээш совет улус күжениишкинниг ажылдавышаан, боттарының ол демиселинге кайгамчык чедишкиннерни чедип ап турар үеде, октаргай делгемин шиитгээдип алырына бүгү делегейге төөгүлүг ажыдыышкынны совет кижи—баштайгы космонавт-ужудукчу Ю. А. Гагарин кылган үеде совет улус бо чылын радио хүнүн демдеглеп турар.

1895 чылдың майның 7-де улуг орус эртемден Александр Степанович Попов демир удазын чок радио медээзин каш метр хемчээлдиг черге дамчыдарын боттандырган. Бо ажыдыышкыны-биле эртем-техниканың төөгүзүнге чаа базымны ол кылган. Оон бөөр сам 66 чылдар әрткен. Совет эртемденнер орус эртемденнин бо кайгамчык ажыдыышкынын улам сайзырадып, радио медээни чүс-чүс километрге дамчыдарын чедип алган болгаш боттарының мурнунга радио харылзаазын он-он миллион километрге чедирер сорулганы салган.

Бистиң чуртувустуң радио техниказы космиктиг ракеталарны башкарарын болгаш оон-биле доктаамал харылзааны тударын хандырган. Совет космонавт Ю. А. Гагаринниң олуруп чорааны «Восток» деп космиктиг корабльдиң радио аппараттары ийи таладан радио дамчыдылгазын эки боттандырган. Радиотелеметрлиг болгаш телевизоннуң системаларының дузазы-биле ужудуушкун үезинде космонавтың байдалын хайгаарал көрүп турган.

Бистиң чуртувуска радиотехниканың болгаш радио дамчыдылгазының хөгжүлдези Владимир Ильич Ленинниң ады-биле чарылбас харылзаалыг. Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннериинде-ле В. И. Ленин радионуң канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын өттүр көрүп үнелээн. Радиону чүгле харылзааның чепсээ эвес, а харын база пропаганданың, агитацияның чепсээ деп ол санаан.

1917 чылдың октябрьның 25-тин (ноябрь 7-нин) эртенинде «Россияның хамаатыларынга» кыйгырыгны В. И. Ленин «Аврора» крейсериниң радиостанциязындан дамчыткан.

В. И. Ленинниң ат салганы радиотехниканы болгаш радио дамчыдылганы сайзырадырынга хамаарышкан 10 ажыг декреттер төөгүге арткан. Радионуң чонга бараан болурунга улуг аргаларлыын үнелеп көрүп, оон сайзыралынче улуг кичээнгейни салбышаан, Владимир Ильич радиону «ыраксынмас, саазын хереглевес солун» деп үнелээн.

Бистиң чуртувуста радио массаның коммунистиг болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге база коммунизим тургузуушкунунуң улуг программаларын күүседиринге чонну эвилелдээринге чугула ужур-дузалыг. Ынчангаш СЭКП Төп Комитединиң өөлгү чылдарда хүлээп ап турган шиитпирлеринде радио болгаш телевидениениң хүн бүрүде өзүп турар ролюн демдеглевишаан, оон мурнунда турар улуг сорулгаларны айытқан. Ол доктаалдарны күүседир талазы-биле ап чоруткан хемчеглерниң түүнелинде радио дамчыдылгазының идейлиг шынары бедээн, радио дамчыдылгазының программазы дыка калбарган.

Радио дамчыдылгазының шагы дыка көвүдээн. Ам үеде бистиң чуртувуста радио дамчыдылгазының дүн-хүнде үргүлчүлели 1000 шак четкен. 1956 чылда төп радио ССРЭ-ниң чонунга радио дамчыдылгазын дүн-хүнде 50 шакта кылып турган болза 1961 чылдың марта 78 шак чедир өскен. Радио дамчыдылгазының янзы-бүрү жанрлары өскен.

1960 чылда төп радионуң редакциялары 520 муң чагааларны радио дыңнакчыларындан алган, азы хүнделе ортумаа-биле 1500—1700 чагааларны ап турар.

Төп радио дамчыдылгазындан аңгыда чер-черде радио дамчыдылгазының четкизи калбарган. Республикаларда, крайларда, областарда дүн-хүн иштинде радио дамчыдылгазы 820 шак болуп турар. Өөлгү чылда чер-черниң радио дамчыдылгазының тематиказы калбарган, идейлиг шынары дыка бедээн. Чер-черлериниң радио дамчыдылгалары январь Пленумунуң шиитпирлерин пропагандаларынче, мурнакчыларның дуржулгазын нептередириниче кол угланган. «Партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыылыңар!»— деп эге-биле хөй-хөй солун дамчыдылгаларны организастап турар.

Радио дамчыдылгазынга ажылчоннарның сонуургалының өскенин барымдаалааш, эрткен чылдан эгелеп район төптеринде, колхозтарда, совхозтарда хөй-ниитиниң күжү-биле ажылдаар радио дамчыдылгазының редакцияларын организастап гургускан. Ам үеде бистиң чуртувуста хөй-ниитиниң күжү-биле ажылдаар 7200 редакциялар, оон иштинде 1400 хирези районнар төптеринде, 4000 хирези колхозтар, совхозтар төптеринде бар болуп турар. Ол редакциялар чер-черниң партия, совет, ажыл-агый органнарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедишкиннинг күүседиринге улуг дузаны чедирип турар.

Совет кижилериниң амыдыралынче телевизор калбаа-биле киргеи. Ол чылдар мурнунда бистиң чуртувуска 15 муң телевизор турган болза ам 5 миллион ашкан, бо чылдың төнчүзүнге чедир 6 миллион чедир көвүдээр. 1950 чылда бистиң чуртувуска чүгле 2 телестудиялар турган болза ам 87 студиялар бар апарган. ССРЭ-де телевидение дамчыдылгазының хемчээли 1950 чылда 1,3 муң шак турган болза ам 100 муң шак ажып турар.

Социалистиг чурттарда радио болгаш телевидение ажылчы чоннарның эрге-ажыының бараан болуп турар, а капиталистиг чурттарда радио болгаш телевидение монополистиг улуг буржуазтарның хуу өнчүзү болуп олардың сонуургалынга ажылдап, меге пропаганданы чорударының, чоинуң угаан-медерелин төөредириниң чепсээ болуп турар.

Совет радио болгаш телевидениениң ажылдакчылары партияның Төп Комитединиң хүн бүрү удуртулгазы-биле чорааш бодунуң мурнунда салдынган улуг сорулгаларны чедишкиннинг күүседип, бүгү ажыл чорудулгазын ажылчы чоннарга бараалгадып турар.

Бистиң областың радио дамчыдылгазының редакциязы бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын областың ажылчы чоннарының мурнунда турар улуг сорулгаларны чедишкиннинг боттандырарынче угландырып турар.

Партияның Төп Комитединиң 1960 чылдың январь 29-та хүлээп алганы «Совет радио дамчыдылгазын эки-жидиринин болгаш телевидениени улам сайзырадырының дугайында» доктаалын боттандырар сорулга-биле областың радиодамчыдылга редакциязы өлүп ажылдарны чоруткан. Тус-тус редакциялар аайы-биле 5 чөвүлелдерни тургускан, оларда тускай эртемниглер, чогаалчылар, композиторлар болгаш партия, совет активтери кирген. Радио дамчыдылгазының идейлиг шынарын бедиринге, тематиказын калбартырынга чөвүлелдериниң кежигүннери улуг дузаны көргүзүп турар.

Масса-биле харылзааны күштелдирер сорулга-биле штаттан дашкаар 280 корреспондентилерни тургускан. 1960 чылда олардан 2879 чагааларны, а бо чылдың дөрт айларында—1654 чагааларны алган, оларның хөй кезии радио дамчыдылгазынга ажыглаттынып турар. Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының аайы-биле өй-өйде анализтиг тайылбырларны берип турар шыырак билиглиг, дуржулгалыг тайылбырлакчыларны база тургускан. Радио дыңнакчыларының конференцияларын 30 ажыг черлерге эртирген, оларга 150 кижи чүве чугаалап, радио дамчыдылгазында четпестерни илередип, дамчыдылгаларны эжижидер талазы-биле боттуг санал-оналдарны бергилээн. Радио дамчыдылга редакциязы ол саналдарны боттандырар галазы-биле өлүп ажылдарны чоруткан.

Мурнуку чылдарда радио дамчыдылгазы кызыы темаларга чоруттунуп турган болза, сөөлгү чылдарда дамчыдылганы чорударының темаларды дыка калбарган. Мурнакчыларның, тускай эртемниглерниң, партия, совет активтериниң боттарының чугааларындан аңгыда, репортажтарны радиокорреспонденцияларны, радиоочеркте рни калбаа-биле берип турар. Оон аңгыда «Тываны микрофонуг өргип чорааш», «Чеди чылдың кижилери», «Радио лектория», «Социалистиг чарыштың хүн демдеглери», «Колхозчу араттарның культурлуг амыдырал-чурттагазы дээш», «Театр микрофонда» «Шоодуглуг арынчыгаштар», «Аныяк пионер» деп аттарлыг радио журналдарны дамчыдып турар.

Радио дамчыдылга редакциязы партияның XXI съездизиниң, партия Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлерин пропагандалап, партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражырынче массаны сырый эвиледдээринге хамаарышкан материалдарны дамчыдып турар. Ниити темаларга, үлетпүр, көдээ ажыл-агый, транспорт, тудуг, кооперация талазы-биле 375 материалдар болгаш чугаалар дамчыттынган. Сөөлгү медээлер талазы-биле 389 кижи боттары микрофонга чүве чугаалап, ажылының дугайын радио дыңнакчыларына таныштырган.

Чечен чогаалдарны, музыканы, ырларны дамчыдары өлүп эжижээн. 1960 чылда болгаш бо чылдың дөрт айларында 116 чечен-чогаал дамчыдылгаларын, оон иштинде 57 очеркте рни, рассказтарны, 400 ажыг концерттерни дамчыткан. Оон аңгыда 20 хире шиилерден үзүндүлерни дамчыткан.

Школачыларга болгаш пионерлерге дамчыдылгалар үргүлчү болуп турар. 1960 чылда «Аныяк пионер» деп радиожурналды 48 катап, бо чылын 16 катап дамчыткан. Уругларга литературлуг дамчыдылгаларны база чорудуп турар.

Чамдык чедишкиннер-биле чергелештир, радио дамчыдылга редакциязының ажылында четпестер амдаа бар. Ол четпестерни чайладыр дээш редакцияның коллективи боттуг хемчеглерин алган, шыырак билиглиг, дуржулгалыг кадрлар-биле аппаратты четчелээн, эрткен чылын 8 кижини семинарларга өөреткен. Дамчыдып турар материалдарның идейлиг деңнелин бедиринге, тематиказын калбартырынга хамаарышкан хемчеглерни ап чоруткан.

Ам үеде бистиң областа 54 радио белдирлери, 22700 радиоточкалары бар. Колхозчу өг-бүлелеринин бажыңарының 50 хуу хирези радиожуттунган. 1961 чылда областың радио станциязының тудуу эгелээн, 1962 чылда радио дамчыдылга редакциязының болгаш телецентриниң тудуу эгелээр.

Радио дамчыдылга редакциязының коллективи партия обкомунуң удуртулгазы-биле чорааш, бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш бүгү күжүн салыр

Т. ТАРЖА,
Радиодамчыдылга редакциязының кол редактору.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛДЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттын тудуг эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы эш В. Очур-оол, ында кадр килдизиниң эргелекчизи эш А. Тупицин олар кадрлар-биле ажылды кончуг четпес чорудуп турарлар. Кижилерни ажылга хүлээп алырда, оларнын сонуургалын, тускай мергежилин барымдаалап көрбейн, чүгле ажылчын күжү негеттинип турар участоктарже оларны чорударынга өйлежип келген.

Кадрлар ортузунга кижизидилге ажылы барык чоруттунмаан деп сөглеп болур. Төп клубка лекциялар хаая болгулап турза-даа, аңаа ажылчыннарның хөй нуруузу кээп шыдавайн турар, а оларның хүндүс ажылдаар черлеринге, бригадаларга лекция, солуннар номчулгазын чоруппайн келген. Ылаңгыя тыва дыл кырынга лекциялар, беседалар кончуг хөвар болуп турар.

Очур-оол, Тупицин олар бичинле чурум үрээн кижилерни эдип кижизидер хемчег албайн, чүгле ажылдан үндүрткеннериң саны барык деп болган.

Тудугжуларның кылыр ажылдарын хуваап берип турарында улуг четпестер база бар. Чижээ, апрель 3-те бригадаларны улгаттыр каттыштырган, ол дугайын тус-тус ажылчыннарга чедир таныштырбаан. Оон уламындан 100 ажыг кижи ажылдаар черин тыппайн аная хүнээн, оларның чамдыктары ийи-үш хонукта ажыл чок турар ужурга таварышканнар.

— Ажылдаар черимни тыппайн ийи хүн ажыл кылбадым. Бо үениң иштинде мээң ажыл төлевиримни кым бээр ужурлугул,— деп, тудугжу эш С. Доржу айтырган.

— Шоруп-дур, сенээ ол үениң төлевирин кым-даа бербес—деп, эш В. Очур-оол ажылчынның айтырынга дөңгүн харыылаан. Шынында тудуг бригадаларының составын чаарты тургускаш, оон даңзызын ажылчыннарга чедир таныштырбайн, эш Очур-оол боду папказынга шыгжап каан болган.

Эрткен чылдың күзүнүнде Ленинградтан хөй комсомолчулар болгаш аныяктар бүдүрүлгеге ажылдаарыбиле путёвкалыг чедип келгеннер. Баштай олар боттарының тускай мергежилдерин өзугаар дыка эки ажылдап турган. Ынчалза-даа эргелелдиң начальниктери оларга ажылды чогуур үезинде хандырып бербээн, азы амыдырал-чуртталгазының байдалын эки таарыштырбаан ужурунда оларның чамдыктары чанып чоруй барганнар. Олар боттарының негелделерин эргелелдиң начальнигиниң оралакчызынга база тургузуп, ажыл бээрин, чурттаар оран бажың-биле хандырарын дилевишаан, бир эвес ол негелделер хандыртынмаза чанар бис деп, ажыы-биле медеглеп-даа турганнар. —Чанар болза чана беринер, харын—деп, дүжүметсиг байдал-биле харыылаарынга В. Очур-оол мырыңай чаңчыккан турган.

Ажылчыннарның чурттарга бажыңнарын хуваап таарыштырар ажылды ол боду шиитпирлеп турар. —Кымга эки сагынган болдур, Василий аңаа эвлчег чокка хайырлаптар, а чамдык кижилерниң дилег билдириишкиннерин үр үеде шыгжап чыдар болдур ийин дишкен чугаалар ажылчыннар аразындан дыңналгылап турар.

Сөөлгү үеде Барын-Хемчик, Бай-Тайга районнардан чамдык аныяктар тудуг черинге ажылдаарын күзеп четкилеп кээрге, бисте ажыл чок ийин деп, эштер В. Очур-оол биле А. Тупицин олар харылап турарлар, а шынында ажылчын күжү хереглеттинип турары билдиңгир, харын хөй-хөй ажылчыннарны ырак-ырак областардан чалап эккеп турар болгай. Ырак черден келген кижилерниң хөй нуруузу-ла шоолуг ур болбайн кандыг-бир чылдагаан-биле дедир чоруп турарлар. А улуг бүдүрүлге черинге доктаамал ажылдаар кадрларны, ылаңгыя тыва кадрларны белеткээринче кичээнгейни күштелдирери база чугула болгу дег.

Комбинаттың тудуг эргелели өөредип алган кадрларын ажылга быжыглаар хемчеглерни албайн келген. Чижээ, дуржулгалыг тууйбу бүдүрүкчүзү турган эш С. Хуна, штукатурщик Х. Саяна ышкаш хөй-хөй мергежилдиг ажылчыннар ам өске черлерже шилчип чоруй барганнар.

Эргелел чери тускай эртемниг кадрларны чөп ажылгаарынче база сагыш салбайн турар. Даг инженери эртемниг аштер Самданчап Тавак-оол биле Монгуш Дыртык-оолду тускай мергежилиниң аайы-биле ажылдатпайн, аар-саар ажылдарга киирип каарга, олар өскээр ажылдап чоруй барганнар.

Комбинаттың администрациязы болгаш ында партия организациязы (секретары эш Серебренников) бүдүрүлгеде ажылдап турар тыва активчилерге даянмайн, ажылчынар ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды калбартырынга оларның күжүн ажыглавайн турар. Оон ужурундан тыва дыл кырынга илеткелдер, лекциялар барык чоруттунмайн келген.

Тудугжу кадрлар-биле ажылда үстүнде ышкаш өске-даа четпестерни шиитпирлиг чайладыры, ылаңгыя ажылчыннарның ортузунга политкижизидилгелиг ажылды күштелдирери негеттинип турар. Ынчангаш чеди чылдың үшкү чылында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуг эргелелиниң мурнунда салдынган сорулгаларны хуусаа бетинде чедиишкинниг шиитпирлээринче кадрларның күжүн улам-на сырый организаттаары чугула.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Ак-Довурак.

БАЗА БИР ЭҢ ЧУГУЛА КУЛЬТУРА

☆ ☆ ☆

Суггаттыг черлерге чигир свёклазы

Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилериниң кыйгырыында кукуруза биле чергелештир мал чеминге чигир свёклазын база калбаа-биле ажыглаар херек деп айыткан.

Чигир свёклазы болза дазыл-чемижинде чигир 18 хууну эзлеп турар болганда малга эки шиңгээчел, инектериң сүт саалдазын болгаш суттүң үскүрүн бедидер. Ынчангаш чигир свёклазы малды ылаңгыя хаванны доруктурарынга болгаш семиртириңге эң чугула чем болур.

Чигир свёклазы чырыкты, минералдыг чемишчидилгени, сугну негээр культура болур. Оон бир центнер дазыл-чемижин алырынга 13-17 кубометр суг негеттинер. Бистиң областың чер ажылдыг кезээнде чылыгның, чырыктың хемчээли четчир болгаш эки хөрзүннер-даа бар. Ынчалза-даа чамдыкта болу бээр кандаашкыннар чигир свёклазының дүжүдүн кудуладып, харын-даа шуут үндүрбейн барып болур. Бистиң агаар-бойдус байдалдарывыска чигир свёклазының бедик болгаш туруштуг дүжүттерин алырынга суггарылга болза ыяавыла чорудар агротехниктиг хемчег болур.

Чигир свёклазының дүжүдүнге суггарылганың кайы хире салдарлыг болурунун дугайын бистиң-биле бир дөмей агаар-бойдус байдалдарлыг кожавыс болур Хакас автономнуг областың, Бурят АССР-ниң болгаш өске-даа черлериң хөй чылдарда дуржулгазындан көрүп болур. Красноярск крайның мурнуу талазынга свёкла тарылгазын шагда-ла—1892 чылда эгелээн. Ол үеде агротехниканың деңнели куду турзажок, гадан 270 центнер чедир дүжүттү ап турган. Хакасияның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы бо культураны өстүрериниң аргаларын 1932 чылдан бээр өөренип келген. Хакасияның болгаш Бурят АССР-ниң байдалдарынга чигир свёклазы шөлдерге сугнуң хемчээлин база хуусааларын кончуг негеп турарын хөй чылдарның дуржулгазы көргүскен. Чижээ:

	Хакасияның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы	Бурят АССР-ниң мелиоративтиг дуржулга станциязы
	(гектар санындан центнер-биле дүжүт)	
Суггарылга чокта	153	38,8
Тарылга мурнунда чаңгыс катап суггарганда	—	153
Тарылга мурнунда бир удаа, чайгы үеде үш удаа суггарганда	354	298
5 удаа суггарганда	474	—
8 удаа суггарганда	546	—

Хакасияның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының медээзи-биле алырга, чигир свёклазы биле кукурузаның га санындан ортумак дүжүдү (центнер-биле) мындыг болган:

	Чигир свёклазы (дазыл-чемижи)	Кукуруза (ногаан масса)
Суггарылга чокта	120	200
Суггаттыгда	350	500
Суггарылгадан ниити чылданың немешкен хуузу	190	150

Бир чемгерилге единицазын өстүрүп алырының бот-үнези (чаа өртектерге көпеек-биле):

	Чигир свёклазы	Кукуруза	Картофель
Суггарылга чокта чемишчидилге-биле	2,84	1,15	3,42
Суггарылгалыгда чемишчидилге-биле	1,13	0,66	1,62
1 га тарылгадан алыр чемгерилге единицазы:			
Суггарылга чокта	4330	4520	3030
Суггарылгалыгда	13750	11300	7580
Моортан мындыг хемчээлдиг сүтү ап болур (центнер-биле):			
Суггарылга чокта	87	90	61
Суггарылгалыгда	275	226	152
Азы хаван эңди (центнер-биле):			
Суггарылга чокта	7,2	7,5	5,1
Суггарылгалыгда	22,9	18,8	12,6

Чигир свёклазының дүжүдүнге суггарылга кайы хире улуг салдарлыг болуп турарын бо үстүнде чижектер тодаргай көргүзүп турар-дыр. Бистиң области суггарылга четкилиг 116,8 муң гектар хире чер бар. Ол черлер ажыл-агыйларның хөй нуруузунда бар. Ынчангаш 1961 чылда планнаттынган 500—600 га свёкла тарылгазын чүгле суггаттыг черлерге чорудуп, өл-шыктың кайы хире дүжериниң хамаарылга чокка эки дүжүтү ап болурунун бүрүн аргазы бар. Суггаттыг чери чок ажыл-агыйлар болза свёкла тарылгазын эң эки хөрзүнүг черлерге чорутса чогуур.

Москвада «Росгипроводход» деп институттуң кылган саналгалары-биле алырга, суггаттыг черге тараан 1 га свёклага үндүрген чарыгдал суггат чок черге бодаарга 1,4 катап хөй болза-даа, арыг орулга 8 катап көвүдеп турар. Суггат чок черге бодаарга суггаттыг черге тараан 1 га чигир свёклазын өстүрериңе үндүрген күш-ажылчы чарыгдалдар 30—40 хуу хире хөй болза-даа, продукциянын чаңгыстын хемчээлин бүдүрериңе чарыгдал дыка эвээш болур. Чүге дизе, суггаттыг черден хөй дүжүт алдынар болганда үндүрген чарыгдал дуглаттына бээр.

Тыванын байдалдарынга суггарылга чигир свёклазының чаагай болгаш туруштуг дүжүдүн алырынга шиитпирлиг рольду ойнаар, ынчалза-даа ону өске агротехниктиг хемчеглер-биле (хөрзүнүү сайзырадыры, чемишчидилгелерни төгери, өйшаанда эки шынарлыг ажаалда болгаш өске-даа) шын дүүштүрери чугула.

Тыванын суггарылга системаларының хөй кезии хожудаңгай байдал-биле кылдынган, бедик механизаттынган көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чорударынга таарышпас. Моон ужурунда чигир свёклазын болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларын өстүрериңе бүгү эрги суггарылга системаларын эжижидер болгаш чаартыг талазы-биле ажылды чорудары эргежок чугула. Оон-биле чергелештир колхозтар болгаш совхозтар чигир свёклазын өстүрериңе чаа суггарылга системаларын тударынга дидими-биле кирер херек, чүгле суг боду агар эвес, харын носостар-биле сугну көдүрүп үндүрер кылдыр-даа кылып болур. Бо культураның бедик дүжүдүн алыр болза тудуушкунга үнген кандыг-даа капитал чарыгдалдар баштайгы чылында-ла дуглаттына бээр.

Чигир свёклазынче улуг кичээнгейни салыр болза бо чылын-на оон бедик дүжүдүн ап, мал ажылын хөгжүдериңе, ылаңгыя хаван эңдин бүдүрериң көвүдериңе эки түңнелди чедип ап болур. Ол дээрге областың көдээ ажыл-агыйының ажылышчилериниң социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседирин хандырар.

Инженерлер Е. АЛЦИБЕЕВ,
П. БОГУСЛАВСКИЙ.

Бистиң радио белдиривис

Партийжи идеологтуг ажылдың чугула болгаш чедингир чепсээ радио болуру билдингир. Ынчангаш ажылчы чоннарның ортузунга радио дамчыдылгазын эки организастаары харылзаа ажылдакчыларының чугула болгаш харыысалгалыг хүлээлгези.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың хүн бүрү сагыш-салыышкынының ачызында бистиң улузувустуң амыдырал деңнели бедип, культурлуг хереглелдери өскен. Оон чижээн Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң суурларының радиожуттунганындан безин тодаргай көрүп болур. Чыраа-Бажы, Хорумнуг-Кежиг, Хорум-Даг суурларда 340 радиоточкалар бар. Ырак одарларда малчыннарда 20 радиоприёмниктер ажылдап турар. Оон аңгыда суурларның төп кезектеринде 4 ыыткыр репродукторларны тургускан.

Радио дамчыдылгаларны шын таарыштыр организастаары улуг ужурдузалыг. Бистиң радио белдиривисте «ТУ-100 луч» деп аппарат-биле үш суурларның радиодамчыдылгаларын башкарып турар. Дамчыдылганы эртен 6 шактан 10 шак 30 минутага чедир, кежээ 5 шак 30 минутадан 12 шакка чедир чорудуп турар бис. Радионуң дыңналгырын эки болдурар дээш бүгү аргаларны хереглеп турар бис. Ынчангаш бистиң белдиривиске хамаарыып турар 3500 ажыг дыңнакчылардан хомудал дыңнап көрбедивис.

Дамчыдылганы эки организастаарындан аңгыда чаа точкаларны бажыңнарже киирерин, радио хереклелдерин септээрин, малчыннарның приёмниктерин хайгаараарын база боттандырып турар бис.

Совхозтун суурларынга радиожудулганы калбартыр талазы-биле бистиң планывыс улуг. Чоокку үеде радиоточкаларның санын 600 чедирер, малчыннарга приёмниктер 50 чедер, фермаларны, хову турлаглары радиожудар бис. Ол ышкаш Хорум-Даг суурнуң радио шугумун чаартыр болгаш Чыраа-Бажының радио белдиривиң чаа тудуун кылыр. Бо бүгү чугула хемчеглерни боттандырарына совхозтун дирекциязы, көдээ Советтер болгаш районнуң харылзаа конторазы биске дузалаар дээрзинге быжыы-биле бүзүреп турар бис. Оларның дузазы турда бистиң планывыс күүсеттинери чугаажок.

М. ЛАА,
радио белдириниң радизи.

КОЛХОЗ БҮДҮРҮЛГЕЗИНДЕ ХЕРЭЭЖЕННЕР

Тес-Хем районнуң колхозчу хөрээженнери СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш артель бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржип турар. Эрткен чылын колхозчу бүгү хөрээженнериң 99 хуузу артель бүдүрүлгезинге ажылдаан. Оларның хөй нуруузу төрээн колхозтарның экономиказын дүрген сайзырадыр дээш шудургу ажылдаан. Чижээ, «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыны эш К. Бильзетмаа эрткен чылын бодунга быжыглаан хойларының бирээзинден-не 4 кг ажыг дүктү кыргаан.

Районнуң экономиказының кол адыры мал ажылы. Ынчангаш, мал ажылынга хөрээженнериң идепкейлиг киржилгезин хандырарынче кичээнгейни партия организациялары күштелдирип турар. Ленин аттыг колхозта хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Д. Доржу партия организациязынга мындыг билдириишкин киирген: «СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Пленумга эш Никита Сергеевич Хрущевтуң төөгүлүг чугаазын улуг сорук кириишкиннинг номчудум. Төрээн колхозумуң хой ажылын сайзырадырынга бүгү күжүмну бээрин шиитпирлеп алдым. Ынчангаш, механизаттынган хой бригадазынга ажылдаары-биле мени чорударын диледим». Оон патриоттуг дилээн хандырган.

«Чодураа» колхозтуң хойжузу эш Е. Данзырын 390 хоюнун, «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу эш Д. Саартай—334 хоюнун хураганнарын менди доруктуруп өстүргеннер. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары эштер Y. Кандан, О. Лопсанчап оларның үлегерин өзугаар Ленин аттыг колхозтуң хойжузу эш К. Күрдаа болгаш өске-даа малчыннар хоюнун ийи ооллаашкымын бо чылын организастап турар.

Ногаа ажылы бистиң районнуң колхозтарында амга чедир шоолуг сайзыраваан. А ногаа ажылын сайзырадыр, ону артель бүдүрүлгезинин хөй орулгалыг адыры болдурарынче кичээнгейни хөрээжен чон угландырып турар. Ленин аттыг болгаш «Чодураа» колхозтарның хөрээженнери ногаа өстүрер бригадаларны бо чылын тургускаш, ногааның тарылгазына белеткел ажылдарын чогуур үезинде чедиишкиннинг доосканнар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чон дугайында соксаал чок чаагай сагыш-салыышкынының ачызында районнуң колхозчуларының, хөрээжен чонунуң амыдырал-чуртталгазы улам экижип, культурлуг деңнели бедип турар. Колхозчу хөрээженнер артель бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржип, хөй күш-хүннерин ажылдап албышаан, боттарынга эдилелдиң чугула барааннарын садып ап турарлар. Чижээ, эрткен чылын районнуң колхозчу хөрээженнери 1100 даараныр машиналарны, 2300 санныг хол болгаш стол шактарын, 525 демир оруннарны садып алганнар.

Колхоз бүдүрүлгезинге хөрээжен чоннуң идепкейлиг киржилгезин хандырары-биле чергелештир, колхозчу культурлуг амыдырал-чуртталга дээш шимчээшкин районда эзлээн калбарган. Бо чугула ужур-дузалыг херекке кол рольду хөрээжен чон ойнап турар. Ленин аттыг колхозта эштер Сунгаалай, Дыртый-оол, «Ак-Эрик» колхозта эштер Эрендей, Белчит, «Чодураа» колхозта эштер Нурзат, Сенденмаа олар культурлуг арыг-шевер чуртталга дээш чарышка мурнакчы киржип, бүгү колхозчу хөрээженнерге боттарының үлегерин көргүзүп турар.

Колхозтар төптеринде чуртталга бажыңнарының колдуунда туйбу суугулар, радио точкалары бар. Колхозчуларның бажыңнарының 87 хуузун электрижиткен. Ындыг болзаа-даа, сүт-бараан фермаларында чуртталга бажыңнарынга туйбу суугулар кылдырар дугайында айтырыгны амга чедир шиитпирлевейн турарын демдеглээр херек.

Хлеб быжырарынга, бажың чугайлаарынга хөрээжен чонну өөредир дээш ажыл эки түңнелди берген. Амгы үеде барык бүгү колхозчу хөрээженнер хлебти бедик шынарлыг кылдыр быжырып турар апарган. Оон-биле чергелештир, хөрээжен чоннуң культуразын бедиңеринче чамдык ажыл-агый удуртукчулары чогуур кичээнгейни угландырбайн турар. Оон түңнелинде сүт-бараан фермаларында чунар бажыңнар амга чедир чок, а колхозтар төптеринде бар чунар бажыңнар доктаамал ажылдавайн турар. Бажыңнарны чугайлаарынга болгаш өске-даа чүүлдерни кылырынга практиктиг дузаны хөрээжен ажыл-ишчилерге четпес көргүзүп келген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, Тес-Хемниң колхозчу хөрээженнери партия Төп Комитединиң январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга салыышкынын киирерлер.

М. МИНЧИМАА,
СЭКП райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

Эртемниң чедиишкиннерин—колхоз бүдүрүлгезинче

УЛЬЯНОВСК ОБЛАСТЬ. Ульяновскиниң көдээ ажыл-агый институту Уренниң селекция болгаш Анненковскиниң мал ажылы станциялары-биле каттышканындан бээр үш чыл болган. Ол институтка бир совхозту база шилчидип берген. Ол өөредилге чери ам 31 муң гектар черлиг, уксаажыдылга заводтуг, колхозтарда доктаамал черлерлиг.

Эртем-шинчилел ажылы кылырынга институттуң коллективи эки баазаны алган. Оон баштайгы түңнели ам кеступ турар: чеди чылдың үшкү чылында тарыыры-биле кызыл-тастың 8 муң центнер элиттиг үрезинин, суланың эң дээре үрезиннерин болгаш өске-даа үрезиннерни колхозтарга чорудуп берген. Бо чылын областың ажыл-агыйлары амдаа 25 муң центнер элиттиг үрезинни алырлар.

Кукуруза талазы-биле база солун ажылды институт кылган.

Ам профессор С. С. Берляндының удуртулгазы-биле белүк ажылдакчылар белгу хөй кызыл-тас үндүрер ажылды кылып турар.

ЧУРУКТА: лаборатория ажылдакчызы Н. Полякова шинчилел кылыры-биле тарааны шилип ап тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОННУҢ КЫЗЫ

Дүн ортузу хиреде бир-ле кижи эжик соктаан. Эмчи аңаа чеде бергеш:

— Кымыл?—деп, айтырган.

— Кижи аараан бергедеп тур. Силерни чалап келдим, эмчи—диген үн дыңналган.

Каш минуталар болганда эмчи-биле чалакчы аът кулаа көзүлбес карангыда кижиниң амы-тыны дээш аъттарның сыр-кара маңы-биле хап чорупканнар.

Чеде бээрге аарыг кижиниң хөрээнден хан төгүлген, мырынай угаанын оскунупкан чыткан. Оон амы-тыны алдынар дээрзинге дөргүл-төрели шуут бүзүревейн турган. Аныяк эмчи аарыг кижиге хан доктаадыышкынының бүгү аргаларын хереглеп, эмнер берип, сыкыртқылаан соонда оон медерели кирип, хан төгүлүүшкүнү доктаагаан. Кижиниң амы-тыны алдынган. Бо чорук, Вера Ивановна Очур Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозка эмнелге салбырын эргелекчилеп киргенинин даартазында болган. Аныяк эмчиниң ажылының баштайгы базымы ынчаар эгелээн.

Бир-ле катап Моол Арат республиканың Кубсугул аймаанда бир ие божааш, оон сыртыы саадаан бергеп турар деп чалаашкын келген. Эмчи, колхозтуң чиик машиназынга олурупкаш, ол иеге дуза чедирерибиле далаштыг хапкан. Кызыгаарны эрткеш, аалга 2 километр чоокшулап келгенде машина эзелиниг чоогага андарлы берген. Эмчи миннип келирге, ында олурган кижилериң медерели оскундурган болган. Бажының аарыры кедереп, хаваандан хан төктүп бадып турган. Боду берге байдалга таварлашса-даа, машинага чораан улустарга он киир эм чыткарып, сыкыртып, балыын шарып алгаш, бар чыткан аалынче чорупкан. Өгге кээрге божаан иенин сыртыы саадаандан бээр үш хонган, оон амы-тыны шуут-ла берге байдалда таварлашкан болган. Вера Ивановна аарыг кижиге дүрген дуза чедирип киришкен. Иенин сыртыын чалап, оон амы-тынын алгаш, ол боду медерелин оскунган. Чүге дизе машинадан андарылган үеде бажынга улуг кемдээшкин болган. Самагалдайдан эмнелге машиназы келгижеге чедир Вера Ивановна медерел чок чыткан. Чоннуң кадыы дээш шак ындыг бергеге таварлашканын ол кажан-даа утпас.

Вера Ивановна Очур кыштың соогунда, чайның изиинде, кандыг-даа хаттыг, частыг карангы дүнелерде аарыг болган азы кандыг-бир озалондак болган черлерже чалап келирге чажам дивес, дуза чедиреринче далаштыг хаптар. Ол ам Берт-Даг эмнелге салбырында ажылдап турар. Ырак-чоокта малчынар аалдарынче аъттыг, чадаг чеде бергеш, оларга эмчи дузаламчызын чедирип, медицина темазынга лекция, беседаларны кылып турар.

Ол чоннуң кадыкшылы дээш моғаг-шылаг чокка ажылдап турар. Ажылдап келген 6 чылының дургузунда чеже кижиниң амы-тынын ап, камгалаваан дээр. Божуткан иелери безин та чеже четкен чүве. Чүгле 1960 чылдың 10 айдан бо чылдың 3 айга чедир безин 40 аныяк иелерни чиик божуткан.

Вера Ивановна Очур колхозчу суурнуң арыг-шевер чаагайжылдыгазы, колхозчуларның культурлуг амыдырал-чуртталгазы дээш улуг ажылдарны кылып турар. Ол көдээ клубта бот-тывынгыр уран чүүл белгүмүнүн идепкейлиг киржикчизи.

С. БОРБАК-ООЛ.

34.200 метр бедик

Ужудукчу Г. К. Мосоловтуң тулган рекорду

Чоокта чаа Георгий Константинович Мосолов Е-66 деп реактивтиг самолёт-биле 34.200 метр бедик ужудуушкунну кылган.

ССРЭ-ниң аэроклувунуң ужар чүүл спортунуң талазы-биле комиссиязы бо ужудуушкуннуң талазы-биле материалдарны бедик ужудуушкуннуң делегей рекорду кылдыр бадылаары-биле Делегейниң ужар-чүүл федерациязынче чорудар деп турар.

(СЭТА).

ЭҢ ХАНЫ ӨРҮМНЭЭРИНИН СУУРГАЗЫ

Ставрополь крайның болгаш Чечен-Ингуш АССР-ниң кызыгаарында ханызы 5500 метр үттү өрүмнеп киреринин ажылын «Грознефть-шинчилел» трези чорудуп турар. Ол ханыга чедир черни өрүмнеп кире бээрге, ында нефтиниң болгаш газтың улуг курлавыры бар турар ужурлуг деп ол ажылды кылып турар кижилер бодап турар.

Өрүмнээшкинин пландан ажыр күүседип турар. чүл дээрге: дөрт ай дургузунда план 2150 метр турда 2600 метр эртинген.

ЧУРУКТА: эң ханы өрүмнеп киреринин суургазы.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бүзүрелдиг-ле-дир

Беш чыл мурнунда сөөк туберкулёзундан аарып эгелээн мен. Аарыгның айыылын билбейн эмнелгеге дыка үр үеде барбайн тургаш, ону кедередип алган болдум. Эмчилерге барбайн тургаш үгдередип алганымның ужурундан ол аарыгдан беш чыл дургузунда аарып келдим. Ааран дораан-на эмчилерге баарының эргежок чугулазын сөөлүнде кээп билген мен. Ол дээрезинде эмнелгеге барган болзумза, аарыг ынчаар үгдереп кедеревес турган.

Беш чыл дургузунда менээ човулан болуп чораан аарыгны областың туберкулёз диспансериязының кезер эмчизи Ирина Владимировна Каракай болгаш өске-даа эмчилер мээн сөөк туберкулёз аарыглыг будумга берге нарын кезишкинни кылган. Ол кезишкиннің түннелинде орундан турып бастынмас дыгдынчак буттарым шуут анаа болуп экирээн. Берге, нарын кезишкинни кылган эмчилерге өөрүп четтиргенимни чүге деңнээр боор!

Кан кадык болуп экирээш, аалоранга хап чанып кээрге, дыка өөрүнчүг болур чүве-дир. Эмчилердаа бүзүрелдиг шыырак-ла-дыр! Ам совхоз бүдүрүлгезинде бодумнуң үлүүмну киирип тур мен.

С. СЕНДАЖЫ,
Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң ажылчыны.

Дуржулгалыг местком даргазы

Чөөн-Хемчик районнуң Бора-Тайга сес чыл школазында профөвилел месткомун эш К. Разаренова 8 чылда даргалап, школаның коллективинде улуг хүндүткелди чедип алган. Месткомнуң организакчы ажылчорудулгазы өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидеринге чугула ужур-дузалыг болуп турарын ол школаның директору эш М. Дадар-оол чугаалап турар.

Эш Разаренова профөвилел месткомунуң ажыл планын улдуң санында кылгаш, ооң күүселдезин хүн бүрү организастап турар. Месткомнуң бүдүрүлге комиссиязы ажык кичээлдерни, методиктиг илеткелдерни план ёзугаар чорудуп, мурнакчы башкыларның дуржулгазын нептередир, аныяк башкыларга дузалаар хемчегларни чедишкинниг боттандырып турар.

Дуржулгалыг местком даргазы эш Разаренованың чедишкинниг ажылын областың улус чырыдыышкын кылдызы, областың профөвилелдер төвүлели үнелеп көрген болгаш ону хүндүлүг бижиктер-биле каш удаа шаңнаан.

Ю. ДОРЖУ.

Буга аштылгазы

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хемде» бригадазының бугалар уну аштаар 18 кижилиг звенозу апрель 21-те чедир 13841 метр буга унун аштаан.

Ол суггат бугалары 550 га тараа культураларын, 330 га мал чемнери культураларны суггарар аргаы бээр. Ол ышкаш Эйлиг-Хемде хойжулар бригадазының 30 ажыг кодан хойларын суг-биле хандырар. Буга аштылгазы үргүлчүлеп турар.

К. ООЛАК.

ЧАА ШҮЛҮКТЕР

☆ ☆ ☆

Саян-биле чугаалажыг

— Мөңгүн берттүг буурул Саян
Бөгүн чүге чалыыткадың,
Кадак туман торгу кедип,
Каастанган ужурун чүл?

— Каптагайдан хамык салгын
Каткы хөглүг мени ошкап,
Эгилр шагда дыннаваанымы
Эки медээ эккеп турлар.

Космосту эргээш келген
Коммунист оол Гагарин—мээн
Чогаадыкчы чонум оглу,
Чоргааравас аргам-даа чок.

— Артыш, чойган богааланган
Амгы Саян—аныяк эш,
Хөөрежиксээр чайын чок дег
Хөлзеп орар ужурун чүл?

— Барыын чүктүн, Америктиң
Бажы бедик сыннары мээ
Байыр тудуп мөгеер-даа,
Бажын чайып магадаар-даа...

Оларже мен холум сунуп,
Октаргайның оруун айтып,
Харын байыр чедирер дээш
Канчаар-даа аажок чай чок ор мен.

С. САРЫГ-ООЛ.

Куба тиилээн

Кариб далай чылыг суунга
Карбангылап эжинмээн бол,
Куба эштиң аяк шайын
Хува иштин аартаваан бол,

Ырактан-на
Ынаам кончуг.

Чүге дээрге, хосталганы
Чүткүл-биле чаалап алдаш,
Ажыл-ишти, бистеэ ыңнаш,
Аас-кежии кылдыр көрген,

Чону тиилээн
Чолдуг чурт ол.

К. КУДАЖЫ.

Биче-Тей

Билбес кижи азып-даа боор
Бистиң суурну Биче-Тей дээр.
Бирде-бирде, чажыргаш чоор,
Бисте ону хоорай-даа дээр.

Чындын, хөлбек чечек шыпкан
Шынаа, шык-даа бистиң ында;
Шымнып турда чүрек таалаар
Чылбай, соок-даа суглар ында.

Бажыңнарның санын тыппас —
Каткылыгда ынча тей чок.

Кажанда-даа чоруу төнмес.
Машина-даа ында дикчок.

Кижилерде хереглел хөй,
Кирер, чедер черлер-ле хөй:
Магазин-даа, школа-даа,
Баш таартыр, чунар чер-даа...

Оларны маа санаар уг чок,
Олар дооза бистиинде бар,
Чурттакчы чон дөгере бай,
Чуртталгага хомудал чок.

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

Стол кыры шыгырт долар

Саар инек бир-ле катап
Сагыш-сеткиин ажыдыксааш,
Сөстен бээрин аажок дилеп,
Сөглээн сөзү мындыг дижир:

«Чаа Сибирь хоорайга
Чаагай шуулган чыылгаштың,
Көскү карак, ханы угаан
Көвей сүме айтып берди.

Саннар немээр мегечилер,
Саазын тонап—«хемирерлер»
Изи чокка чиде бээрлер,
Изиг күзээм алыс бүдер.

Часкы хүнде тендинейнип
Чадаарда кээп бутка туруп,

«Маанайын» манап чыдар
Малдың сеги болбастаан мен.

Чаш уруг эмискиктээр
Чалаң сүдүм элбекшидейн,
Хову черниң даңгыназын
Холга алгаш, өстүрүп бер.

Свекланы бердиң биже,
Сибирь манчы база элбээр.
Бо-ла бүгү бүткен соонда
Бодум аазаг бээр дээн мен:

— Стол кыры шыгырт долар,
Ыяды бээр ужур турбас,
Куда, байыр доюнга-даа
Кударал чок, чоргаар боор сен».

С. САМБА-ЛЮНДУП.

В. И. Ленин дугайында чогаалдарга тыва аныяктарның сонуургалы кончуг улуг.

ЧУРУКТА: Кызылда башкы институдунуң төөгү-дыл факультединиң студентилери Донгак Балаштай (солагай талазында) болгаш Ооржак Дудаа олар В. Маяковскийниң Ленин дугайында шүлүглелин номчуп олурлар.

Фото В. Лутковтуу.

Кукурузаның дүжүттүүн бедидеринге чаа ажыктыг арга

Эртемденнерниң сүмези

Үрезинче фосфорнуң сиңнигип кирер чоруу ооң хөөгенининиң соонда дораан эгелей бээр. Ынчалзажок кукуруза үрезини өске тараа баштыг үнүштерден ылгалдыг бооп, ол элементини бодунга эвээшти алыр. Ындыгның ужурунда кукурузаны фосфор-биле четчир санныг кылдыр хандырар чорук ооң үнүжүн дүргедедир болгаш дүжүттүүн бедидер. Эң нептерээн болгаш дүрген эстиичел фосфорлуг чемишчидилге суперфосфат болуру билдингир. Ындыгдаа болза, ол үреичи дээштиг: бир эвес ону үрезин-биле дегжип чыдар кылдыр кожа салыр болза, ооң үнер чоруун кудуладып болур. Ону өөренип көргеш, үрезинни уяның (дөстүн) ийинге 4—5 сантиметр ырак болгаш оон 1—2 сантиметр хандыр салыр ужурлуг-ла болгай.

К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының үнүш аймаанның кафедразы фосфорлуг чемишчидилгени хереглээриниң чаа аргазын: үрезинни тарыырының мурнунда преципитат болгаш фосфорун аңгылап каан фосфат-биле хөме чажып хораннап аарын тыпкан. Олар физиология талазы-биле нейтралдыг болгаш олар үрезин-биле дээшкеш, оларны үревес болгаш харын-даа үнүштүң өзүлдезин күштелдирер. Кукурузаның үрезинин хораннаарын «Идеал» болгаш өске-даа маркалыг хораннакчыларның дузазы-биле кылыр. Чемишчидилгени чарыгдаарының нормазы: преципитатты 1 центнер үрезинге 1 килограммны, а фосфорун аңгылаан фосфатты—3 кг-ны ажыглаар. Кукурузаны хөме чажып хораннаары кандыг-даа ажылагыйга бергедээшкин чокка чоруттунуп болур болгаш ол культураның тарылгазын чорударынга кандыг-даа бергедээшкин таварыштырбас.

1959 болгаш 1960 чылдарда Тамбов областың Мичурин районунда Калинин аттыг өөредилге ажыл-агый черинге бистиң кылган дуржулгаларывыстың көргүскени-биле алырга, кукуруза үрезинин шак ынчаар хораннаары ооң хөрзүнден дештип үнерин дүргедедир болгаш ногаан массалыг база мочак тараалыг дүжүттүүн бедидип турар болган.

Үстүнде айыткан арга-биле хораннаан үрезин күштүг үнүүчели-биле өнзаланып турган. Ногаан массаның дүжүттүү 7—12 хуу, сүт-быштан чемниг быжыттыг мочактарның—8,2—13 хуу улгадып турар болган. 1960 чылда фосфорун аңгылаан фосфат-биле хораннаан үрезинниг кукурузаның гектардан ногаан массазының дүжүдү 565,7 центнер, ооң иштинде мочактарның — 323,9 центнер болган. Калинин аттыг өөредилге ажыл-агыйынга ол хемчеглерни чоруткан соонда кукуруза массазының ниити немелдези 762 тонна болган. Үрезинни хораннаарынга шоолуг эвес чарыгдал үнген.

Үстүнде арга-биле хораннап каан кукуруза үрезини үш ай иштинде надагалаттынып чыдар болгаш ол үеде үнер чоруу-даа кудулавас болган. Ол чорук кукуруза үрезинин тарыырының каш ай мурнунда хораннап ап болур аргазын берип турар. Ол арга болза, кукурузаның ногаан массазының база тараазының дүжүдүн бедидериниң бир күштүг үүлү болур деп санааш, ону Совет Эвилелиниң бүгү областарынга ажыглап болур деп көрүп турар бис. Бир центнер үрезинни ынчаар хораннаарынга үнер немелде чарыгдал аажок чиик бооп турары база ажыктыг.

П. А. ЧЕРНОМАЗ,
Ю. Д. ЛУГОВИЦЫН,
К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының ажылдакчылары.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Колхозчу малчыннарда

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, партияның XXII съездизинге чедишкинниг ужуражыры-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң хойжулары алган хүлээлгелериниң күүселдези дээш улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар. Малчыннарның кызымаккай күш-ажылының түннелинде эрткен кыштан артельдиң бүгү чүзүн малы хүр ашкан. Чамдык хойжулар О. Шаравии, И. Доржу оларның одарны таарыштырганындан кыштагларында бир-бир сарааттар ам-даа бар.

Малчыннарда чаш төл алырының талазы-биле байдал база дыка таарымчалыг болуп турар. Ылаңгыя М. Эртине, И. Доржу, И. Лагаа болгаш Х. Комбуй-оол оларның коданнарында төрээн 945 хойдан 12 хураганны артыкка алган.

М. МАЖАА.

* * *

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозунуң хойжузу Г. Биижиктиң коданында 800 хою эрткен кыштан менди чыл ашкан. Амгы үеде ол төрээн 630 хоюндан 70 хураганны артыкка алган. Кадарчының сакманщиктери Б. Дамбаа, С. Маңчаң, А. Диизеңмаа олар чаш төл бүрүзүн четче алырынче кол кичээнгейни салып, кызымак ажылдааннар.

К. ХОЙЛААРАК.

* * *

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү эш Коң-оол сөлгү 4 чылдарда хой малдап келген. Амгы үеде төрээн 265 хоюндан 267 хураганны менди алган, дорукту-руп турар.

К. БОДАГАН.

БИСТИҢ СОВЕТ КИЖИЛЕР

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң чолаачызы Хүлер-оол Салчак хүн бүрүнүң ажыл нормазын үргүлчү 130 хуу чедир күүседип турар.

ЧУРУКТА: Хүлер-оол Салчак эзлчеглиг даалгада.

Фото А. АИРНИИ.

Продукцияның шынарын улам бедидер

Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының коммунистеринде

Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының коммунистери, бүгү ажылчыннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, бо чылдың баштайгы кварталында ниити продукция бүдүрер планын 113,3 хуу, бараанның продукцияны бүдүрерин—132,4 хуу күүседирин чедип алганнар. Материалдарны болгаш бар техниканы ажылчыннар камныг ажыглап, чүткүлдүг ажылдавышаан, күш-ажылдың бүдүрүүчүлүүн бедидер планын кварталда 112,3 хуу күүсеткен.

Комбинаттың кол орулга алыр адыры болза, дилиг материалдары болгаш ыяштан эдилел үүлдерин бүдүрер цех болуп турар. А тайгаже автомашина оруу үзүктелген сөөлүнде ыяш материалдары эвээжеп турза-даа, комбинаттың коллективи апрельде ниити продукция бүдүрер планын хуусаа бетинде 100 хуу, бараанның продукцияны бүдүрерин—113 хуу күүседирин хандырып, шудургу ажылдаан.

СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты чүгле бригадалар, цехтер аразында эвес, харын түс-түс ажылчыннар аразында калбарткан түннелинде мурнакчыларның саны көвүдээн. Чижээ, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң депутады дааранык-чы эш А. Кузьмина, дааранык-чылар эштер Т. Титурова, М. Сорокина, трактористер эштер Г. Белов, И. Стирков, ыяш белеткээр участокта эш А. Биче-оол болгаш өске-даа ажылчыннар хүн бүрүде нормазын ажыр күүседип, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп турарлар.

Серпуховчуларның үлегерин ёзугаар бүгү ажылчыннарны мурнакчылар болдурар дээш шимчээшкин комбинатта калбарып турар. Дааранык-чы эш А. Кузьмина аныяк дааранык-чыларга бодунуң дуржулгазын дамчыдып, оларның ажылынга практиктиг дузаны чедирип турар. Комбинаттың партия организациязы (секретары эш Буравинский), профөвилел месткому (даргазы эш Шавалов) ажылчынарның бүдүрүлге хуралын ай санында доктаамал чыылдырып, аңаа чугаалажыр айтырыгларны баш бурунгаар хынамчалыг белеткеп келген. Айда бүдүрүлге планының күүселдеэнинин түннелдерни болгаш дараазында айда сорулгаларны бүдүрүлге хуралдарынга тургузуп, четпестерни илередип, оларны чайладырының аргаларын тодаргай чугаалажып турар.

Баш бурунгаар хынамчалыг эки белеткээн бүдүрүлге хуралдарынга ажылчыннар бүрүн чыглып келгеш, боттарының чугула саналдарын берип, ажылда бар четпестерни шинтпирлиг, принципиалдыг илередип турар. Бүдүрүлге хуралдарынга чүгле айның түннелдери эвес, а күш-ажылдың бүдүрүүчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер, күш-ажылдың сагылга-чуруму шыңгыы сагыыр, социалистиг хүлээлгелерни күүседир, сөзүнге ээ болур дугайында айтырыгларны база чугаалажып келген. Ам комбинатта күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, техниканың ажыглалы экижээн.

Материалдарны камналгалыг ажыглаар, продукцияның шынарын бедидер дээш ажылчын бүрүзү чүткүлдүг демисежип турар. Ооң түннелинде комбинаттың бүдүрүп турар продукциязының шынары бедээн. Ооң бүдүрген продукциязының шынары багай дээш организациялардан болгаш хүү чагыкчылардан дедир эгидер чорукту бүрүн узуткаан. Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының бүдүрген продукциязын чүгле Улуг-Хемниң эвес, харын Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның садыг организациялары алгаш, чонга садып турар апарган.

Төрээн партиязының съездизинге төлептиг ужуражыр дээш комбинаттың ажылчыннары бо чылдың он айларының бүдүрүлге планын октябрь 17-ге— съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир сорулганы салып алган сорук кириишкинниг ажылдап турарлар.

Д. АРАКЧАА.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

РАБИНДРАНАТ ТАГОР

(Төрүттүнгениннден бээр 100 чыл болганынга)

1961 чылдың май 7-де бүгү дешилгелиг кижи төрелгетен улуг индий чогаалчы, хөй-ниити ажылдакчы болгаш чырыдыкчы—Рабиндранат Тагорнуң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болганын демдеглеп турар.

Тагорнуң шүлүкчү алдары эрткен чүс чылдың 80 чылдарының төнчүзүнде Индияга калбарган. Ынчалза-даа ооң дугайы Европага болгаш Америкага эң-не баштай чүгле 1912 чылда ооң шүлүктериниң «Гитанджали» деп чыылдазы үнгенде дыңналган. Ол шүлүктерни англи дылга шүлүкчү боду очулдурган. Ооң сөөлүнде чылдарда Тагорнуң адын чер бүрүзүнге адаар апаргаан. 1913 чылда Чөөн чүктүң чогаалчыларындан бир дугаарда-ла аңаа Нобел шаннарын тывыскан. Тагорнуң чогаалдарын Европаның хөй дылдарынга, ооң иштинде орус дылга очулдурган. Ооң бээр Тагорнуң чогаалдары делегейниң чечен чогаалының эртинезинге кирген. Ам ооң чогаалдарын делегейниң бежен ажыг дылдарында очулдурган.

Тагор чечен чогаалдың барык-ла бүгү хевирлеринге шудургу ажылдап чораан. Он ийи романнарны, шүлүктерниң бежен ажыг чыылдаларын, үжен ажыг шиилерни, чүс-чүс үүлдерни ол бижээн. Тагорнуң ол чогаалдары Индияның чечен чогаалының хөгжүлдезинге шуут улуг үе-чада болуп турар.

Индияның бо үедеги чечен чогаалында Тагор шүлүкчү-лирик болуп, шылгарангай черни ээлеп турар. Ооң шүлүктери кижиниң эң нарын сеткил хөөнүн илередип, Индияның кайгамчыктыг бойдузун ырлап турар. Ооң-биле кады Тагор—чүгле төрээн чону бенгал улустуң чечен чогаалга эвес, харын бүгү индий чечен чогаалга хамааты лириктиң эгелекчизи болган. Ол шүлүкчү-хамааты болуп алгаш, кезээде бодунуң улузунга бараан болурун орландажып чораан. Төрээн чуртунуң салым-хуузу дээш харыысалганы бодааш, Тагор мынча деп бижээн:

Улузумга чүү-даа болза
(Шүлүкчүзү болганымда)
Улузумнуң салым-хуузун
Шүлүктерге ырлаксаар мен.

Тагорнуң проза чогаалдары Индияның улустарының хөй национ-алдыг чечен чогаалынга критиктиг реализмниң оруун салган. Тагорнуң романнары ооң үезининг херек кырында байдалдарының хөй-хөй чугула айтырыгларынга дээп турар. Ол романнарга индий ниитилелдин амыдыралында феодальдыг болгаш шажын чүдүлгелиг туруштарның бүстүп турарын («Сандараашкын», 1907—1910 чылдарда, «Элезинчигеш», 1902 чылда), XIX чүс чылдың сөөлгү он чылдарында Индияның улустарының национал ботмедерели оттуп турар үеде интеллигенцияның ортузунга идеологтуг демиселди («Даг», 1907—1910 чылдарда) көргүзүп, шажынның хоозун номналын сойгалап («Дөртелээ», 1914 чылда) турар. Чогаалчы-патриоттун романнарында национал хосталгалыг демиселдин айтырыгларын («Бажың болгаш делегей», 1915—1916 чылдарда) көдүрүп, индий аныяктарның салым-хуузу дээш ооң сагыш човап турары («Сөөлгү шүгүмчүлел», 1929 чылда) дыңналып турар. Тагорнуң төөгүлүг романнарында («Бибхинин эрии», 1882 чылда, «Раджа төлгечи», 1886 чылда) бөгүнгү хүннүң дугайында авторнуң бодалдары илереттинген. Делегейниң бирги дайынының чылдарында Тагор бодунуң «Өргүл» деп шиизинге мындыг эге сөстерни бижээни таварылга эвес: «Дайынның бурганы кижи төрелгетенни өргүл кылзын деп негеп кээрге, тайбың дээш быжыг турушкан маадырларга бо шиини бараалгаттым».

Тагор—индий чечен чогаалда рассказ жанрының үндезилекчизи. Ол бодунуң рассказтарынга боду реалистиг чогаалчы кылдыр илереп турар.

Тагорнуң шии чогаалы хөгжүмнүг шиилерден эгелээш, политиктиг болгаш социал амыдыралдың айтырыгларын тускай хевир-биле көдүрүп турар драмаларга чедир дыка янзыбүү.

Бенгал улустуң чечен чогаал дылының хөгжүлдезинге Тагорнуң ролю дыка улуг. Джавахарлал Нерунуң херечилеп турары-биле алырга, Тагорнуң чогаалы чүгле бенгал дылдың хөгжүлгезинге эвес, харын база Индияның амгы үедеги дылдарынга улуг салдарлыг.

Тагор болза Индияда композитор сураглыг. Ийи чүс ажыг ырларны болгаш алды хөгжүмнүг шиилерни ол чогааткан. Тагорнуң ырларын ам Бенгалияның бүгү-ле черлеринде ырлап турар.

Тагорнуң хөй талалыг талантызы уран чүүлдүң өске-даа талаларынга илереп чораан. Ол чурукчу база чораан болгаш артист болуп алгаш бодунуң шиилеринге ойнап турган.

Бодунуң уран чечен чогаадылгазы-биле чергелештир Тагор хөй-ниитиниң улуг ажылдакчызы, публицист болгаш чырыдыкчы кижи чораан.

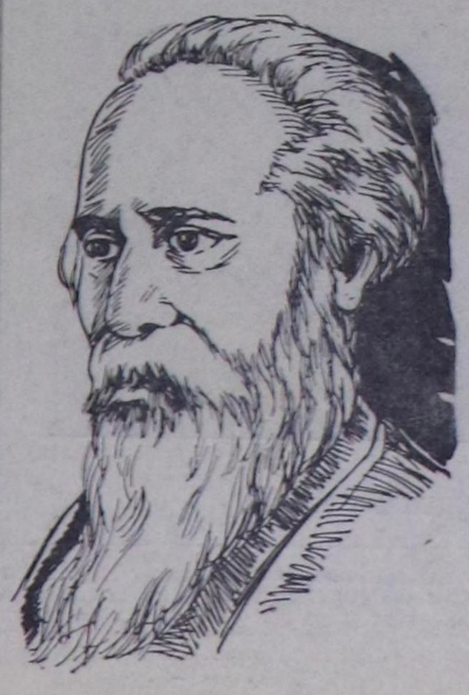

Колониалдыг дарлалдан Индияның хосталырының болгаш оон национал көдүрүүшкүнүнүң магадылалдыг чүүлү—чырыдыышкын деп Тагор көрүп чораан. Ынчангаш 1901 чылда ол бодунуң хөренгизи-биле школа тургускан. Ол школага кижизидилгени национал культурага чоргааралдың болгаш патриотизмниң угаан бодалын көдүрериниче угландырган. Ол школаны тургускан соонда 20 чыл болгаштың Тагор аңаа үндезилээш университет организастаан.

Колониализмнин дарлалынын адаанда хилинчектелген улустарны кандыг-даа арга-биле күүлүүр чорукту Тагор киленнээшкин-биле буруу шаап чораан. Өске улустарны дарлаарынче чүткүлдүг Барыын чүктүң политиказын ол кам-хайыра чокка илередип турган.

Азиның болгаш Африканың дарлаткан улустарының тиилээринге ол бүзүрел чораан. Бир шүлүүнге ооң бижээни:

Аныяк, чаа нациялар!
Аранарга көвүрүгүү
Дидим салып каттыжыңар!
Тиилелгеге бүзүрелдиң
Тугу бөгүн кырынарда
Тура сорук киирип тур.
Кулданыгны ап октап,
Хосталганы чедип аар дээш
Дидим-дидим бурунгаарлап,
Тиилелгеже чүткүнер-ле!

Тагор болза агрессияга, дайынга болгаш фашизмге удурланыкчы чораан. Япон милитаристернин кыдат улуска таварыштырган хилинчектээшкини, Абиссинияже фашистиг Италияның халдаашкыны, республиканчы Испанияга удур немец болгаш итали фашистернин үүлгедиглери, Европага гитлержи Германияның агрессиязы, Совет Эвилелинге Германияның халдаашкыны—бо бүгү болуушкуннар чогаалчының киленин кайныктырып, тайбың камгалалыныче ооң үнүн көдүрген.

Дайынга болгаш агрессияга удур демиселдин хөрээнге бодунуң шүлүк чогаалын Тагор бараан болдурган. Ооң бижээни:

Ажы-төлду, кадайларны
Араатанзыг кырып соккан
Дайзыннарга чаннык болур
Дайынчы үн үндүрерде
Менээ күштү хайырланар!
Чаа дайын кыпсыкчызын
Мээн сөзүм буруудатсын,
Чаа төгээ артып калзын!

Тайбының күштери, хосталгаже болгаш найыралче, кады ажылдажылгаже болгаш бот-боттарынга дузалажылгаже улустарның чүткүлү дайынның болгаш колониализмнин күштерин тиилээр дээринге Тагор бүзүреп чораан. Дөртен беш чылдар мурнунда ооң бижээни: «Чүгле кады ажылдажылга, ынакшыл болгаш бот-боттарынга дузалажылга өзүлдеге болгаш ёзулуг депшилгениң хөгжүлдезинге идиг болур».

Империалистиг күрүнелернин милитаристиг болгаш колонийжи политиказынга удур Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг политиказын Тагор бедин-биле үнелеп чораан. 1930 чылда ССРЭ-ге ол чораан, тайбыңга ынакшылдыг совет политикага бүзүрээн. «Россия дугайында чагаа» деп үүлүг бижээн. Чепсегленишкинни дүжүрер дугайында саналдары-биле совет кижилер бүгүдени кайгатканын ол үүлүнде бижээн. Советтер чуртунуң дугайында шыны Индияга тарадыр талазы-биле Тагорнуң «Россия дугайында чагаазы» улуг рольдуг болган.

Улуг индий чогаалчы чурттагзының сөөлгү хүннеринге чедир Совет Эвилелиниң улуг болгаш шынчы өөнүү чораан. Ооң мөчүүрүнүн мурнуу чартыында фашистиг Германия Совет Эвилелинче араатанзыг өзу-биле халдаан. Тагор аарыг чыткаш-ла совет-герман фронтудан медээлерни солуннардан четтикпейн номчуп, совет улустуң тиилелгезин бүгү сеткил сагыжындан күзеп, аңаа бүзүреп турган. Тагорнуң күзели боттанган—Совет Эвилели гитлерлиг Германияга удур тиилелгени чедип алган. Делегейнин ийиги дайынында фашизмни болгаш милитаризмни чылча шапкан чорук хөй чылдарда хилинчектенген Индияның хосталырынга база дузалаан.

Хамаарышпас Индия ам чаа дайынның айыылынга удур демисежип турар тайбыңга ынакшылдыг улустарның лагериндe быжыы-биле бактаан кирген. Индия республика хожудангайындан адырлып, быжыгын турар. Аңаа Совет Эвилели биче эвес экономиктиг дузаламчыны көргүзүп турар. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Бхилайде туткан металлургия заводунуң домналарының ыжы найыралдың демдээ кылдыр көдүрүлүп турар. Ол заводта Индияның бүдүрүп турар канының бештин бир кезээн эзилдирип турар. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле Индияда нефть болгаш газ шинчилеп тывар ажылды чорудуп, аар машина тудуунуң заводтарын тудуп турар. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле медицина үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниң тудуушкуну—Индияга кадык камгалалының хөрээнге улуг салыышкын болур.

Ийи улуг улустарның найыралы быжыгып, оларның аразында культурлуг харылзаалар ханылап, калбарып турар. Ооң бир көргүзүү болза гениалдыг индий чогаалчының чогаалдарынга Совет Эвилелиниң улустарының улуг сонуургалы болуп турар. Тагорнуң чогаалдарын бисте 18 дылдарда 3 миллион кезек кылдыр парлап үндүрген.

Индий улустуң улуг оглу, Совет Эвилелиниң шынчы өөнүү Рабиндранат Тагорнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганын совет хөй-ниити бөгүн калбаа-биле демдеглеп турар.

Л. СТРИЖЕВСКАЯ.

ГАВАНА. Тура халыкчы шериг-ниң болгаш улусчу милицияның дайынчылары Кубаның революциязының камгалалында серемчилелдии-биле туруп турар.

ЧУРУКТА: Кубаның тура халыкчы шериглериниң бир кеззэ Гаванада.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Салазарга хилинчектеттиргеннерни камгалап алыр

Португалияның Коммунистиг партиязының медеглели

ЖЕНЕВА. (СЭТА). «Ви увриер» солун Португалияның Коммунистиг партиязының медеглелин чоокта чаа парлап үндүрген. Политиктиг хоругдаттырганнарга бүгү-ниити келдерелди көргүзер дугайында он-он муң португалчыларның кыйгырыынга карыы кылдыр Салазарның политиктиг полициязы политиктиг хоругдаттырганнарга болгаш ооң иштинде херээженнерге хамаарыштыр кадыгдошкун аажылалдарны күштелдирип турар дээрзин ол медеглелде демдеглеп турар.

Кара бажыңнарда чыдарларга хамаарыштыр чорудуп турар ол араатанзыг үүлгедиглер болза политиктиг хоругдаттырганнарны күш талазы-биле узуткаарынче угланган Салазарның болгаш ооң политиктиг полициязының планының база бир кол чүүлү болур деп медеглелде чугаалаан.

Португал эрге-чагыргаларының араатанзыг үүлгедиглерин буруу шаппышаан, Португалияның Коммунистиг партиязы Салазарның кара бажыңнарында хилинчектенип чыдар чүс-чүс политиктиг хоругдаттырганнарның амы-тынын камгалап алырыбиле дузаламчыны көргүзеринче Лиссабоннуң чурттакчы чонун болгаш чурттуң бүгү-ле ак-сеткилдиг кижилерин кыйгырып турар.

Салазарның диктаторунче базыышкынны кылыр болгаш бодунуң кемниг планнарын күш чок болдурарынче ону албадаар деп кыйгырыны Португалияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы делегейниң бүгү-ле депшилгелиг организацияларынга база чоруткан.

Оманның патриоттарының демисели

КАИР. (СЭТА). Оманның Имамының Каирде төлээ чери дыннадыгны парлап үндүрген. Оман патриоттар англи эжелел шериглерге чепсектиг удурланыышкынны үргүлчүлеп турарын ында чугаалап турар.

Оман патриоттарның болгаш англи шериглериниң аразында онза кадыг-дошкун үскүлежиишкиннер Ибри районда болуп турарын дыннадыгда айыткан.

Оманның партизан отрядтары англи таныыл кезектериниң чоруп турары районнарда оруктарны миналап, кедеп боолаар черлерни тургузуп турар. Оман эриктен 80 километр ырак турар Шейх Аль-Гарифр районда партизаннарның миналаан черинге солдаттарлыг англи шериг машиназы частыышкынга таварышкан. Ибри районда мина частыышкынының түннелинде англи шериг автомашина узуткаттынган болгаш англи офицер өлүрткен.

Лайнус Полинг: халаптыг айыылды болдурбас

Ослода делегей конференциязы

ОСЛО. (СЭТА). Ядролуг чепсекти нептередирин болдурбас талазы-биле делегей конференциязы ында ажылдап эгелээн.

— Ол конференцияның кол-ла сорулгазы—ядролуг чепсектин моон соңгаар улам нептерээринге кандыг хевир-биле шаптыктап болурун чугаалажыр—деп, сураглыг америк физик профессор. Лайнус Полинг парлалга конференциязынга чугаалаан. Атомнуг чепсектиг күрүнелерниң саны көвүдээн тудум-на ядролуг чепсектиң шенелдезин хоругдаары улам-на бергедээр, улустар аразының байдалы улам дүшкүүрээр, а делегейге чепсегленишкинни дүжүрери чедип алдынарының аргалары дыка бичиилээр деп ол уламчылап чугаалаан. Ядролуг чепсектиг чурттар көвүдээн гудум-на делегейге айыылдыг халап—делегейниң ядролуг дайыны дүргени-биле кыптыгып үнүп болур деп ол америк эртемден демдеглээн. Моон ужурундан бистер ядролуг чепсекти ажыглаар оралдажыышкыннарга, ылангыя улуг күрүнелер аразынга дайынга удур демисежип турар бис.

Европаның, Американың, Азияның, Австралияның 15 чурттарындан барган сураглыг 60 ажыг эртемденнер Ослода чеде берген. Совет Эвилелинден академик А. П. Виноградов, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүннери В. М. Хвостов болгаш А. М. Кузин олар барганнар.

Лондонда айыылзыныышкын

ЛОНДОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның чазаа Лаоста байдалды улам нарыыдадып болур «кара өжегээр үүлгедиишкиннерни» кылып болурунга айыылзыныышкының Лондоннуң парлалгазы чажырбайн турар.

«Дейли телеграф» ээн көскү черинге бодунуң Бангкокта корреспондентизинин дыннадыын парлаан, ында бижээни болза: Каттышкан Штаттар Лаоска дайын чорудулгаларынга белеткенип турары тодаргай. Май 1-де Бангкоктуң шериг эвес аэродромунга «Ф-100» дээр америк реактивтиг самолёттарның бир бөлүүн чедирген. Ынчаарга оон-даа өске дайынчы самолёттарны шериг аэродромнарында база ужудуп чедирген кылдыр бодап турар дээрзин ол корреспондент бижээн. АКШ-тың штабтар наначальниктеринин каттышкан бөлүүнүн даргазы генерал Лемнитцер май 1-нин эртенинде Таиландының премьер-министри Сарит Танарат-биле сүмелешкен деп ол-ла корреспондент бижээн.

«Кеннединиң чазаа Кубага буурап дүшкенинге шыыккаш, бодунуң оскунган туружун эгидери-биле Лаоска кара өжегээр үүлгедиишкинни кылып болур чадавас дээрзинден айыылзынып турар үүлдер бар» деп ол-ла корреспондент бижээн.

«Дейли скетч» солун Лаоста байдалды дыка-ла айыылдыг деп адаваш, бир эвес Кеннеди аңаа дайын кылыр деп шиитпир үндүрүптер үүве болза аңаа Великобританияны база киир тырта берип болур деп демдеглээн.

ФРАНЦИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ ОНЗА ЭРГЕЗИН ЭДИЛЕВИШААН

ПАРИЖ. (СЭТА). Чоохта чаа министрлер чөвүлелиниң хуралы болганының соонда информация министри Тернуарның медеглээни болза: алжир айтырыын таарыштырарының үе-чадазында туруп турар үениң дургузунда президент де Голль онза эргени бодунга хевээр арттырар, ындыг бүрүн эргени де Голль Алжирге үймээн соонда дораан-на бодунга алган болгай. Ону конституцияныи 16 үүлүнге үндезилээш кылган. Күрүнеиин айыыл чок турар чоруунга кыжанып турар шыңгыы кризис болу берген таварылгада бүгү эрге-чагырганы бодунга алыр болгаш бодунуң эргежок чугула деп санааны кандыг-даа хемчеглерни боттандырар арганы ол онза эрге күрүнеиниң баштыңынга берип турар.

Министрлер чөвүлелиниң хуралынга иштики херектериниң министри үймээн-биле холбашкан истеллерниң чоруп турар дугайын дыннаткан. Ылангыя Францияда 342 кижини тудуп хоругдаанын ол чугаалаан.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

ДЕП КИНОНУ КӨРҮҢЕР.

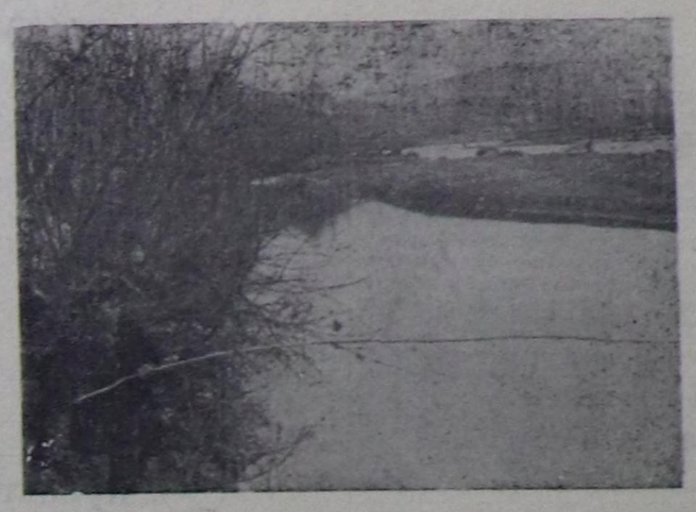

Бичии балыкчы.

Фотоэтюд В. Лутковтуу.

Кижилиг ракетаны АКШ-ка салып үндүргени

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң дыннатканы болза: май 5-те, Москваның шагы-биле 17 шак 34 минутада АКШ-та Канаверал шенектен (Флорида штат) иштинде кижи олуртуп каан «Редстоун» деп ракетаны дүндүүштелдир салып үндүрген.

Салып үндүрүүшкүн соонда кашла минута болганда үжудукчу Алан Шепард ракетаның тускай өрээлчигежинде—капсулада системалар чогууру-биле ажылдап чоруурун дыннаткан.

Салып үндүрген соонда 15 минута болганда үжудукчу Алан Шепардтың олурган тускай өрээлчигежи (капсулазы) ракетадан адырылгаш, Канаверал шенектен 302 миль Атлант океанга кээп дүшкен деп аэронавтика болгаш космиктиг делгемнер шинчилээр талазы-биле национал эргелел чери дыннаткан.

Салып үндүрген соонда 16 минута болганда Агаар Шериниң Күшториниң вертолёду ужудукчуну кады бадып келген капсулазындан алгаш, «Лейк Чэмплейн» дээр америк авианосецтиң кырынга аппарган. Ракетаның эн бедик ужугуушкуну 115 миль болган болгаш шакта 5.500 миль дүргедээшкин-биле чоруп турган. Ужудуушкун үезинде ужудукчунуң байдалы «чүгээр эки» болган деп ол-ла эргелел чери медеглээн.

Ракета иштинге олуруп алгаш, май 5-те дүндүүштелиишкинниг ужугуушкун кылган ужудукчу Алан Шепард болза «Меркурий» деп төлевилелди ёзугаар октаргайже ужудуушкунга белеткелди эрткен үш астронавт кижилернин бирээзи. Шепард—АКШ-тың Далай Шериниң Күштериниң үшкү чергениң капитаны, ол—37 харлыг. Ол кадайлыг болгаш ийи уругларлыг. Делегейниң ийиги дайынынын үезинде Шепард Ооҗум океанга эсминецке шериг албаны эрттирип турган.

Келир үениң америк космонавтары чүнү күзеп турарыл

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң дыннатканын ёзугаар алырга: келир үениң чеди америк космонавтарының «саң-хөө талазы-биле чөвүлекчизи, шажынчызы болгаш ажаакчызы» адвокат Лео де Орсей дээрзи Канаверал шенектен мынчаар дыннаткан: олар октаргайже ужуткан соонда хөй квартиралыг бажыңнарның, үлетпүр-бүдүрүлге черлерининн эзлери болур деп шиитпирлеп турарлар. Орсейниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, олар «шимчевес эт-хөренгини чыгдынып алыр» болгаш Вашингтон хоорайның чоогундан чер садып алгаш, аңаа хөй квартираларлыг бажыңнарны туткулаан, оларны кижилерге хөлезилел ажык тывар болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерни база складтарны тудар деп күзеп турар.

«Лайф» деп журнал октаргайже ужудуушкуннар дугайында үүлдерни бижээни дээш шимчевес хөренги садып алыр акша-хөренгини бээр.

М. ТАЛЬ—БОТВИННИК

Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш улуг негежир маргылдаанын май 5-те болган 19-ку салыынга агы-биле ойнаан Ботвинник оглун алзыпкан соонда, ооң байдалы элээн бергедей берген. Ынчалзажок Ботвинник тывызык камгалалды кылып тургаш, диргелген кыжаныышкыннардан чайлай берген. 41-ги көште соңгаарлаткан салыгда Тальдың артык оглу хевээр, ынчалзажок ону ажыглаары белен эвес бооп турар.

Дүүн ол салыгны ССРЭ-нин Төп шыдыраа клувунге төндүр ойнаан.

Областа АГААР-БОЙДУСТУҢ *байдалы*

Бөгүн областа шокар булуттарлыг, чамдык черлерге чаашкыныыг хүн болур. Хат кошкак болгаш хүнүнүң ийиги чартыында дынзыыр, соңгу-барыын чүк угланыышкыныыг.

Агаарның температураз: областа—12—17, а Кызылга—12—14 градус чылыг.

Редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар Д. О. БЕГЗИ

КИНОТЕАТРЛАРГА

МАЙ 7-ДЕ

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Ак Азыг»—9.30, 11.30 шактарда; «Баси уъжунда шуугаазын»—1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9:30 шактарда; (биче залга): Мультипликация—12.30, 2.30 шактарда; «Шуургандан күштүг»—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликация—10 шакта; «Ногаан дөргүниүң чажыды»—11.15, 1.15, 3.15 шактарда; «Аңдарга кур чер» (3-кү сериязы)—5.15 шакта; «Дугуйлар кырында шивээ» (делгем экранныг) 7.15 шакта; «Чагыртынган аажы», «Оглумну меңээ эгидип беринер». «Аңдарган кур чер» (3-кү сериязы)—9.15 шакта.

«ВОСТОК»: «Ыржым»—11, 1, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Маадырның акызы»—1, 3 шактарда; «Лукашиде бактажыышкын»—5, 7, 9 шактарда.

МАЙ 8-ТЕ

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга: «Кижи дүжүп бербес»—11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9:30 шактарда; (биче залга): «Агаар кыйгырып тур»—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Баси уъжунда шуугаазын»—11.15, 3.15, 7.15 шактарда; «Ыржым»—1.15, 3.15, 7.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аңдарган кур чер (3-кү сериязы)—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ТЫВА ОБЛАСТЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ БӨГҮН

С. ТОКАНЫҢ

„ТӨҢГҮР-ООЛ“

деп шиизи болур. Шииниң эгелээри кежээкинин 7 шак 30 минутада.

Дирекция.

ӨРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

1961 чылдың ийи дугаар чартыында төп болгаш область солуннарынга база журналдарга чагылгалар хүлээп алыышкыны үргүлчүлеп турар.

Чагылганы харылзааның бүгү конторларында болгаш салбырларында, «Союзпечатьтың» киоскаларында, албан, организацияларда болгаш бүдүрүлге черлеринде, совхозтарда болгаш колхозтарда хөй-ниитинин парлалга тарадыкчылары база почтачылар хүлээп ап турар.

ЭШТЕР, чагыдып алыышкыннарны сөөлгү хүннерге чедир соңгаарлатпаңар.

СОЮЗПЕЧАТЬ.

Суванна Фума Пном-Пеньде чеде берген

ПНОМ-ПЕНЬ. (СЭТА). Лаостуң дүрүм ёзугаар чазааның премьер-министри ызыгуур салгаччызы Суванна Фума май 4-те Пном-Пеньде чеде берген. Аэродромга Суванна Фума үүве чугаалаш, Пном-Пеньге элээн каш хонуктарның дургузунда турар бодап турар мен дээн.

Лаостуң дүрүм ёзугаар чазааның информация министри Киним Фолсена премьер-министр Суванна Фуманы үдеп чоруур.

Боолаашкынны соксаткан

ЛОНДОН. (СЭТА). Вьентьяндан келген дыннадыгларны ёзугаар алырга, лаос үймээнчилер боолаашкынны соксадыр дугайында чазактың саналынга чөпшээрешкен болгаш май 3-те үймээнчи шериглериниң командылаччызы генерал Носаван боолаашкынны соксадыр деп дужаалды бодунуң шериглеринге берген.

Саттыныкчыга дузаламчы

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи чазак конго улустуң саттыныкчызы Чомбеге дуза көргүзерин оралдажып турар. Ол дугайы общиналар палатазынга Конгода байдалды чугаалаан турарының үезинде билдине берген.

Чомбени хостап салырын хандырар төлээде бижикти Каттышкан Нациялар Организациязынче Великобританияның чазаа чорудар дээрзин лорд-таңма кадагалакчызы Хит медеглээн.

Чомбе ам бо үеде Кокийавиль хоорайда мобутучу парашютчуларның «бажың хоругдалында» олурар дээрзи билдингир болгай.

Үймээнчилерни ажылдан дүжүрген

ПАРИЖ. (СЭТА). Алжир департаментизиниң чагыргазы 27 чиңгине чөвүлекчилерни боттарының хүлээлгелеринден чайлаткан, олар үймээнчи генералдар-биле эп-сеткилин каттыштырып турарының дугайында резолюцияга апрель 23-те ат салганнар. Ол-ла департаментиниң 17 даргаларын болгаш чөвүлекчилерин база ажылдан дүжүрген.

Гвинеяның Демократтыг партиязының Национал политбюрозунуң медеглели

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинеяның Демократтыг партиязының Национал политбюрозу «Улустар аразында тайбыңны быжыглаары дээш» Ленинчи шаннал-биле президент Секу Турени шаңнаанын холбаштыр медеглелди парлап үндүрген.

Политбюронуң кежигүннери партияның чиңгине секретары эш Секу Туреге тывыскан бедик шаңналга чөптүү-биле чоргаарланып турар дээрзин медеглелде чугаалап турар.

Медеглелде демдеглеп турары болза: делегейниң Ленинчи шаңналыбиле бистин чиңгине секретарывысты шаңнаан чорук гвинея революцияны, бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарның талазы-биле ол революцияның эки түннелдерин бедиибиле үнелеп көргенин херечилеп турар-дыр. Национал политбюронуң кежигүннери, Гвинеяның Демократтыг партиязының ол шаңналдың ужурдузазын кайгамчыктыы-биле медереп турар активчилери болгаш харысалгалыг ажылдакчылары чөптүг чорук, депшилге болгаш тайбың дээш демисежип турар ооң улустарынга көргүскен идегелге Гвинея Республика телептиг дээрзин боттарының ажыл-чорудулгазы-биле көргүзүп шыдаарынга бүзүреп турарлар.

Кемниг үүлгедиглер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Конгонуң Порт-Франки хоорайының адаанда хемден өлүткен 24 гана солдаттарның мага-боду тывылган дээрзин ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи КНО-га чоок кижилериң тайылбырын ёзугаар Леопольдвильден дыннаткан.

КНО-нуң шериглеринге турган ол гана солдаттарны, бар медээлерни ёзугаар алырга, мобутучу дээрбечилерниң холунга кирген соонда дораан-на араатанзыг ёзу-биле өлүрген болуп турар.

Порт-Франкиге ис чок читкен ийи англи офицерлер болгаш ийи швед офицерлер база өлүткен боор деп турар.

Апрель 28-те Порт-Франкиге турган гана солдаттарже мобутучулар кандыг-даа барымдаа чокка халдаашкынны кылган. Ол халдаашкынның түннелинде КНО-нуң шериглери улуг когаралга таварышкан. Мобутучулар дириг арткан гана солдаттарның боо-чепсээн хураагаш, тудуп алган. Ооң соонда Порт-Франки-биле кандыг-даа харылзаалар үзүлген, ынчангаш гана солдаттарның моон соңгааргы хуу-салымы билдинмес турган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Порт-Франкиге гана солдаттарны мобутучуларның араатанзыг ёзу-биле өлүрген чоруу Хаммаршельдиниң деткимчези-биле үүлгеттинген, ооң айтыышкыннарын ёзугаар КНО-нуң Конгода шериглеринин командылалы конго чалчаларга өмээжириниң туружун эелеп турар болгай.

Франс Пресс агентилелдиң Леопольдвильде корреспондентизинин дыннадыындан билдинип турары болза, КНО-нуң Конгода шериглериниң командылалы Порт-Франкиге туттурган гана солдаттарның амытынын камгалап алыр дугайын дүшке-даа какпаан болгаш мобутучу дээрбечилерге хамаарыштыр кандыгдаа практиктиг хемчеглерни албаан. КНО-нуң Леопольдвильде турар шериглериниң төлээзи ам бо үеде «КНО-нуң немелде шериглерин Порт-Франкиже чорудуп болур-болбазының дугайын өөренип көрүп турар, ынчалзажок бо талазы-биле шиитпир мынчага чедир хүлээп алдынаан».

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизинин дыннадыын ёзугаар алырга. КНО-нуң эрге-чагыргалары болгаш мобутучу төлээлекчилер «харылзааларны экижидер дугайын база моон соңгаар угаазылал чок чоруктарның болу бээрин чайладыр талазы-биле таныылдарны кады тургузарының хемчеглерин дугурушкан».

ҮШ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

ЖЕНЕВА. май 5. (СЭТА). Ядролуг чепсектериниң шенелделерин соксадыр дугайында үш күрүнелериниң чөвүлел хуралының дүүнгү әәлчеглиг хуралына АКШ-тың болгаш Великобританияның төлээлекчилери санал бергеннер. Контроль организация чаңгыс администраторлуг болур дугайында боттарының саналдарын олар база катап дөгээннер.

АКШ-тың болгаш Великобританияның төлээлеринге харылавышаан, совет төлээниң айытканы болза: контроль организациязы бир эвес ооң башкарыкчызынга чурттарның үш бөлүктериниң төлээлекчилериниң тургустуган административтиг чөвүлел турар болгаш бүгү-ле шиитпирлерни ол органның бүгү кежигүннериниң дугурушканын ёзугаар хүлээп алган турар таварылгада чүгле ол боттуг ажылдап болур. Совет санал болза, чаңгыс администраторнуң дугайында боттарының саналдарын камгалап турар барыын талакы күрүнелериниң төлээлекчилериниң оралдажып турары командылалды эвес, а харын контроль органынга кады ажылдажылганың сорулгазын салып турар.

Ооң соонда совет төлээ, мораторий (ядролуг чепсекти шенээриниң хуусааларын үзадыр) дугайында айтырыгже шилчээн. Мораторий дугайында совет төлээниң саналы кандыг-даа чөвүлежилге чок дээр дугайында АКШ-тың төлээлекчизиниң бадыткалын совет төлээ буруу шаплекан. Ядролуг чепсектиң шенелделерин катап болдурбас деп оралдашпышаан база барыын талакы чурттарбиле чамдык үүлдерге чөпшээрешпишаан, Совет Эвилели болза ядролуг чепсектиг күрүнелер керээге түр үеде кииртинмейн турар ядролуг частыышкыннарга мораторийни чарлаар хүлээлгени боттарынга алган турарын саналдаан деп совет төлээлекчи чугаалаан.

Каттышкан Штаттар херектиң алыс утказындан чайлаарын оралдажып, бистин чугаалажыышкыннарывыска принципиалдыг эвес мораторийниң үргүлчүлелиниң дугайында айтырыгже бүгү чүвени чая каап турар. Совет төлээлериниң адааны мораторийниң 4—5 чыл хуусаазы чер шимчээшкининиң талазы-биле шинчилелдериниң боттуг аргалыын болгаш темпилерин өөренип көрүп, бо талазы-биле шуут-ла үндезиниг болуп турар. Өске талазында, совет таланың саналдап турары мораторийниң хуусаазының кол чүвези болза кымга кандыг-даа хора чедирбейн турарында, чүге дээрге ол совет санал кандыг-даа байдалдарда ядролуг чепсек шенелделерин катап чорударынга шаптык кадарынче угланган. Каттышкан Штаттар болгаш Великобритания чүнү саналдап турарларыл? Олар мораторийниң хуусаазы аргалыг-ла болза кыска—үш чылдан ашпазын саналдап турарлар, ынчангаш ол хуусаанын доостуру биле-ле ядролуг чепсектиг күрүнелер мораторий талазы-биле хүлээлгелерден хосталыр болгаш ядролуг чепсектиң шенелделерин катап чорударынга хамаарыштыр хостуг хөделирин күзеп турарлар.

Совет Эвилели ядролуг чепсектиң шенелделерин катап чорударын болдурбазынче бүгү күжүн салып турда, Каттышкан Штаттар болгаш Великобритания аңаа удур хөделип турар деп ССРЭ-ниң төлээлекчизи чугаалаан. Мораторийден дүрген адырлып алыр дээш олар ооң хуусаазын минимумга чедир кызырарын оралдажып турарлар.

Ынчангаш мораторий дугайында айтырыгга, бир талазында Совет Эвилелиниң, ийи талазында АКШ-тың болгаш Великобританияның турушгары принципиалдыг ылгалдыг болуп турар. Ынчалза-даа бо айтырыгга совет төлээлер дүжүп берииишкинни кылбас. Совет Эвилели болза ядролуг чепсектиң шенелделери кандыг-даа арга-биле катап болбазын дээш туржуп турар. Совет Эвилели болза керээ бүгү чүвени хаара тутканы, ядролуг чепсектин кандыг-даа шенелделери кеззэ мөнгеде хоругдаттынган турзун дээш туржуп турар.

Үш күрүнелериниң чөвүлел хуралының эәлчеглиг хуралын барыын талакы күрүнелериниң төлээлекчилериниң дилээн ёзугаар 1961 чылдың май 8-ке чедир соңгаарлаткан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйының 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00333. Чагыг № 904. Культура эргелелиниң типографиязы.